

סדרת ניירות עבודה

WORKING PAPER SERIES

מס' 119 No.

מדד מחירים לצרכן ומדד העוני בקרב האוכלוסייה החרדית

Consumer price index and poverty index among the ultra-Orthodox population

***לירון סיון שרמן**

***Liron Sivan Sherman**

אב תשפ"ב, אוגוסט August 2022

***הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה – אגף מיקרו כלכלה**

***Central Bureau of Statistics – Micro Economic Department**

הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (הלמ"ס) מעודדת מחקר המבוסס על נתוני הלמ"ס, כדוגמת עבודה זו. עבודות מחקר אלו אינן פרסומים רשמיים של הלמ"ס, ומכאן שהדעות והמסקנות הבאות בהן לידי ביטוי, הן של המחברים עצמם ואינן משקפות בהכרח את הדעות והמסקנות של הלמ"ס.

הוצאת הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, רח' כנפי נשרים 66, פינת רח' בקי,

ת"ד 34525, ירושלים 91342

טל': 02-6592666; פקס: 02-6521340

אתר הלמ"ס באינטרנט: www.cbs.gov.il

דואר אלקטרוני: info@cbs.gov.il

תקציר

החברה הישראלית מאופיינת בהטרוגניות ומורכבת מקבוצות אוכלוסייה מגוונות. זוהי חברה רב עדתית ורב תרבותית, עובדה המגדירה את צביונה המיוחד של מדינת ישראל.

את הלאום היהודי במדינת ישראל ניתן לחלק לתתי אוכלוסיות, בין השאר גם לפי רמת האמונה הדתית, ובקטגוריה זו ניתן לקטלג את האוכלוסייה היהודית חרדית, הדתית-לאומית ואת האוכלוסייה החילונית.

בעבודה זו נעשה מיקוד באוכלוסייה החרדית של מדינת ישראל, אוכלוסייה הנבדלת מכלל אוכלוסיית המדינה ושניתן לזהות ולאמוד אותה במספר שיטות.

העבודה בודקת האם מאפייניה הייחודיים של האוכלוסייה החרדית משפיעים על מדדים מרכזיים במשק באופן שמצדיק יצירת מדד מיוחד עבורן. במסגרתה, יוצג חידוש ובו חישוב מדד מחירים נפרד לאוכלוסייה החרדית ולאוכלוסייה היהודית הלא חרדית. בנוסף, ילקחו בחשבון מבחנים נוספים של רכיבים הייחודיים לאוכלוסייה החרדית, כגון הגמ"חים.

המסקנות מהעבודה אינן תמיד חד משמעיות, אך בחלק מהנושאים שנבחנו ישנן תובנות וממצאים החשובים מאד לתכנון מדיניות עתידי ולהבנת מגבלות המדדים הכלכליים והחברתיים הנהוגים הקיימים כיום בישראל.

מילות מפתח: מדד המחירים לצרכן, מדד העוני

תודות

ברצוני להודות לגבי' מירב אורן-יפתח, מנהלת אגף בכיר מיקרו כלכלה על הערותיה והסבריה במהלך כתיבת העבודה.

לגבי' יפית אלפנדרי - ראשת תחום בכירה משקי בית אגף מיקרו כלכלה- על הייעוץ וההכוונה, ההערות וההארות במהלך כתיבת העבודה.

לגבי' ילנה שמשיין- מפתחת מערכות בתחום צריכה וכספים על סיועה בבניית המערכת לחישוב סל המוצרים עבור האוכלוסייה החרדית.

תוכן העניינים

5	מבוא	1.
7	סקירה ספרותית	2.
7	2.1- האוכלוסייה החרדית במחקרים	
10	2.2- האוכלוסייה החרדית ומאפייניה בסקר הוצאות	
10	2.2.1- הגדרת אוכלוסיית המחקר	
11	2.2.2- מאפייני האוכלוסייה החרדית	
11	2.2.2.1- נפשות במשקי הבית לפי גיל	
12	2.2.2.2- סוג משק הבית	
12	2.2.2.3- דיור	
13	2.2.2.4- בעלות על מוצרים בני-קיימה	
15	מתודולוגיה	3.
15	3.1- בסיסי הנתונים והגדרתם	
15	3.1.1- סקר הוצאות משק הבית	
17	3.1.2- מדד המחירים לצרכן	
17	3.2- הגדרות והסברים	
20	3.3- מדד המחירים לצרכן- אופן חישוב	
23	3.4- מדידת העוני- אופן חישוב	
23	3.4.1- השיטה למדידת עוני המבוססת על נתוני הכנסות	
23	3.4.2- השיטה למדידת עוני המבוססת על נתוני הוצאות	
24	3.5- אומדן הכנסה מגמ"חים ותרומות	
25	ממצאים	4.
25	4.1- מדד המחירים לצרכן	
25	4.1.1- האוכלוסייה החרדית בישראל, משקלי ההוצאה	
29	4.1.2- השתנות המחירים של קבוצות הצריכה במשקלי האוכלוסייה החרדית	
36	4.2- מדד העוני	
38	4.2.1- ממדי העוני	
40	4.2.2- אומדן הכנסה מגמ"חים	
41	סיכום ומסקנות	5.
44	ביבליוגרפיה	
46	נספח א': מדדי עוני נוספים	
49	נספח ב': מדד המחירים לצרכן לפי קבוצות צריכה ראשיות וקבוצות צריכה משניות	

1. מבוא

החברה הישראלית היא חברה הטרוגנית המורכבת מקבוצות אוכלוסייה השונות זו מזו, חברה רב עדתית ורב תרבותית, ועובדה זאת מגדירה את צביונה ואופייה המיוחד של מדינת ישראל. הרכב האוכלוסייה במדינת ישראל ניתן לחלוקה לפי לאום, כאשר הלאומים העיקריים בישראל הם הלאום היהודי והלאום הערבי. את כל אחד מהלאומים ניתן גם לחלק לתתי אוכלוסיות שונות, כאשר את הלאום היהודי ניתן לחלק לפי ארצות מוצא (מהן התבצעה עלייה לארץ) וכן לפי רמת אמונה דתית, כשבקטגוריה זאת ניתן לקטלג את האוכלוסייה היהודית חרדית, הדתית-לאומית ואת האוכלוסייה החילונית.

ההרכב המיוחד הזה של אוכלוסיית ישראל מתבטא גם במאפיינים שונים וייחודים לכל אחת מהאוכלוסיות הנ"ל.

בעבודה זו בחרתי להתמקד באוכלוסייה היהודית במדינת ישראל, בדגש על אוכלוסיית החרדים. בשנת 2017, מהווים משקי הבית החרדים כ-11% מכלל משקי הבית במדינת ישראל, והם בעלי אורח חיים ייחודי המאופיין בשיעורי ילודה גבוהים, חסכים בחינוך בתחומים החינוכיים ליצירת כושר השתכרות עתידי וכן בגברים רבים הנמצאים בפרק זמן ארוך מחוץ לשוק העבודה (גוטליב, 2007). בנוסף קיימת נטייה של האוכלוסייה החרדית להבדיל את עצמם מבחינה גיאוגרפית, הן מבחינת מגורים והן מבחינה חינוכית. מאפיינים אלה מבדילים אותה מיתר האוכלוסייה היהודית והיא מהווה מקור להתעניינות הולכת וגוברת.

בכל מדינה מוגדרים מדדים כלכליים שמטרתם לבחון היבטים שונים ברמת חיי האוכלוסייה המתגוררת בתחומה.

ועדת יצחקי (2006) טענה שיש להבחין בין שתי רמות של מדידה: מדידה ברמה לאומית ומדידה ברמה של רשויות הרווחה.

המדידה ברמה הלאומית מיועדת לסייע בגיבוש מדיניות לכלל המשק ואינה נשענת על מקרים פרטיים אלא מתייחסת לנתונים המאפשרים פתרונות כוללניים לבעיות המאפיינות את כלל האוכלוסייה. מדידה ברמת רשויות הרווחה היא כזאת המאפשרת בדיקה פרטנית והתמקדות בבעיות ספציפיות ולאוכלוסיות ספציפיות.

מכאן מטרת העבודה היא לבדוק האם מאפייניה הייחודים של האוכלוסייה החרדית משפיעים על מדדים מרכזיים במשק באופן שמצדיק יצירת מדד מיוחד עבורן? שני המדדים שיבדקו הם מדד המחירים לצרכן ותחולת העוני.

ההנחה בהקשר למדד המחירים לצרכן היא שסל הצריכה של האוכלוסייה החרדית שונה בהרכבו מסל הצריכה של יתר האוכלוסייה היהודית, ולכן שינויי מחירים ישפיעו על האוכלוסייה החרדית באופן שונה.

ההנחה בהקשר למדד העוני היא שהמדד הרשמי שבו נוקטת מדינת ישראל, על בסיס ההכנסה הכספית הפנויה, אינו משקף את מצב העוני האמיתי באוכלוסייה החרדית. הנחה זאת נובעת מטענה שחוזרת במחקרים רבים לגבי העוני בחברה החרדית, לפיה מדידת הרווחה המשתקפת במדידת העוני לא מייצגת את הרווחה בחברה החרדית, אשר אינה נמוכה כלל מכיוון שרווחה נובעת ממקורות רבים מלבד צריכת מוצרים ושירותים שאותם ניתן לרכוש בעזרת ההכנסה.

לצורך מענה על שאלות אלו אשתמש בנתוני סקר הוצאות משק הבית לשנת 2015 וכן בנתונים לגבי השתנות המחירים של מדד המחירים לצרכן בשנים 2015-2017.

לבדיקת ההשפעה של האוכלוסייה החרדית על מדד המחירים לצרכן יחושב מדד מחירים נפרד לאוכלוסייה החרדית ולאוכלוסייה היהודית הלא החרדית. זהו חידוש, שכן במסגרת מדד המחירים לצרכן אין מחשבים מדדי מחירים לסוגי אוכלוסייה שונים. כדי לאפיין הבדלים בין קבוצות אוכלוסייה שונות עורכים השוואה בין סלי תצרוכת של החמישון או העשירון התחתון לפי הכנסה נטו לנפש סטנדרטית לעומת סלי התצרוכת של משקי הבית בחמישון או בעשירון העליון. אחוז השינוי במחירי סל התצרוכת של המשפחות בעשירון או בחמישון התחתון הם אלו שמשמשים לרוב לחישוב הפיצוי הדרוש לאוכלוסיות החלשות כתוצאה משינויי מחירים חדים. כדי לבדוק את הטענות לגבי העוני יעשו מספר פעולות, אחשב את תחולת העוני בדרך המקובלת ובנוסף אנסה ליישם את אחת מההמלצות שהוצעו על ידי ועדת יצחקי- למדוד **עוני דרך הוצאות**. עוד חידוש בחישובים אלו יהיה בכך שתחולת העוני בכל אחת מהדרכים תתבצע גם עבור סולם המדידה של ה-OECD על מנת לראות איך שינוי סולם המדידה משפיעה על רמת מדדי העוני. חידוש נוסף בעבודה יהיה לנסות ולאמוד את היקף ההכנסות מגמ"חים של משקי בית חרדים ולבדוק את ההשפעה של זקיפת הכנסות אלה על תחולת העוני במשקי בית אלו. מבנה העבודה הוא כדלקמן: הפרק השני יעסוק בסקירה ספרותית של מאמרים העוסקים באוכלוסייה החרדית וכן תוגדר אוכלוסיית המחקר ויוצגו מאפיינים שונים שלה כפי שהתקבלו מסקר הוצאות משק הבית, בפרק השלישי תוצג המתודולוגיה שבה השתמשתי בעבודה זאת וכן יוצגו בסיסי הנתונים והגדרות שונות שאשתמש בהן במהלך העבודה, בפרק הרביעי יוצגו הממצאים ויערך ניתוחם ובפרק החמישי החותם עבודת מחקר זו יוצגו דיון ומסקנות מניתוח הממצאים.

2. סקירה ספרותית

2.1- האוכלוסייה החרדית במחקרים

האוכלוסייה החרדית היא אוכלוסייה אשר מעוררת עניין רב בקרב חוקרים שונים. בספרות המקצועית ניתן למצוא מחקרים שנערכו בניסיון ללמוד על היבטים ומאפיינים שונים של אוכלוסייה זאת. המחקרים עוסקים לרוב בניסיון לזהות, להגדיר ולאפיין את האוכלוסייה, וכן להסביר וללמוד על היקף העוני וגורמיו בחברה זאת. רובם המכריע של המחקרים על אוכלוסייה זו נובע מהרצון ללמוד על היקף השתתפותה בשוק העבודה ובניסיון למצוא ולפתח אמצעי מדיניות על מנת להגדיל את היקף התעסוקה במגזר זה.

בחלק זה אסקור בקצרה חלק מהמחקרים שנכתבו אודות האוכלוסייה החרדית במדינת ישראל. פפרמן (2009) ערך אוגדן נתונים במטרה למפות את מאפייני האוכלוסייה החרדית בישראל בשנים האחרונות ולספק אומדנים כלליים ביחס לנושאים מגוונים הנוגעים לאוכלוסייה זו, החל ממאפייני רקע וכלה במאפייני השכלה, תעסוקה ורמת חיים. אוגדן הנתונים מכיל מידע סטטיסטי רב ומגוון המבוסס על הסקר החברתי של הלמ"ס לשנים 2002-2007. הנתונים והעיבודים הסטטיסטיים שנערכו הם עבור גילאי העבודה העיקריים 20-64.

גם לוי (2009) ניסה במחקרו לשפוך אור על המגזר החרדי על מנת לזהות את החסמים העיקריים לתעסוקה במגזר זה, במטרה לגבש תוכנית לעידוד תעסוקה וצמצום העוני בקהילה החרדית. לוי ציין במחקרו שהאתגר הגדול הוא למצוא דרך לאפשר ולעודד כניסה נרחבת של החרדים לשוק העבודה ללא כפייה ותוך כיבוד ואף העצמת הצביון הייחודי של מגזר זה. במסגרת העבודה הציג לוי נתונים סוציו-כלכליים על האוכלוסייה החרדית והמגמות המתרחשות בתוכה, שמהם הסיק שהסיבות העיקריות לעוני במגזר החרדי הן ריבוי ילדים ושיעורי תעסוקה נמוכים. בנוסף, הוא הציג נתונים על מגמות שינוי בתעסוקה המתרחשות בשנים האחרונות, על הפיזור הגיאוגרפי והמגזרי של האוכלוסייה וכן על מערכת החינוך החרדית. לאחר מכן הוא בחן מהם החסמים לתעסוקה ומהם הגורמים הנוספים המשפיעים על היקף ההשתתפות בתעסוקה במגזר החרדי. מהניתוח שלו עולה כי הגורמים העיקריים לשיעור התעסוקה הנמוך במגזר החרדי הנם:

- תפיסת העולם והמערכת החברתית של המגזר
- כדאיות נמוכה ליציאה לעבודה
- קושי למציאת מקומות תעסוקה
- חסרים בהון אנושי תעסוקתי
- חובת השירות הצבאי

בסוף עבודתו הוא מציע דרכי פעולה והמלצות להתמודדות עם כל אחד מהגורמים האלה. טענה שעולה פעמים רבות בספרות הכלכלית היא שמדידת העוני הרשמית, על בסיס הכנסה פנויה, אינה מתאימה לתיאור מצב העוני בחברה החרדית. על בסיס טענה זאת נערכו מחקרים שונים אשר ניסו להציע מדדי עוני חלופיים. גוטליב (2007) במחקרו ניסה לשפר את שיטת הזיהוי של משפחות חרדיות בסקר הכנסות וסקר הוצאות והציג נתוני עוני לפי הגישה הרשמית (ההכנסה הפנויה לנפש סטנדרטית) וכן לפי גישת הצרכים החיוניים. הוא מצא שנתוני העוני לפי גישת הצרכים החיוניים גבוה יותר מאשר לפי הגישה הרשמית. בנוסף הוא ניסה להצביע על הגורמים המרכזיים לעוני בקרב חרדים בישראל והציע תוכנית לצמצום יסודי וארוך טווח בחברה החרדית.

מחקר נוסף שדן בסוגיית מדידת העוני, למרות שאינו קשור באופן ישיר לאוכלוסייה החרדית, הוא מחקרם של מישור ושות' (2003). מטרתם הייתה לקשור בין מדיניות הרווחה ובין שיעור ההשתתפות בכוח העבודה במשק. טענתם העיקרית היא שהעובדה שחלק ניכר מהאוכלוסייה בוחר שלא לעבוד חייבת להשפיע על הדרך שבה מזוהים משקי הבית העניים, כלומר אלה שהם היעד לתמיכה ציבורית. לדבריהם, המדידה המקובלת של אי שוויון ושל עוני יוצאת מההנחה שהמקורות היחידים להבדלים בין משקי בית הם או ביכולות או בצרכים, ושמדידה זאת מתעלמת לגמרי ממקור אפשרי נוסף של פערים ברמת החיים הנמדדת בין משקי בית והוא הבדלים בטעמים. חשיבות האבחנה בין פערים שמקורם ביכולת ופערים שמקורם בטעמים רלוונטית במיוחד לאוכלוסיית ישראל בשל שיעור ההשתתפות הנמוך של גברים בכוח העבודה הישראלי ביחס למדינות מערביות אחרות, נתון שהם מיחסים לאוכלוסייה החרדית שטוענת שבכל הנוגע ליציאה לעבודה יש להן טעמים מיוחדים השונים מאלה המקובלים ביתר האוכלוסייה - והם העדפת הלימוד. עבודתם מתבססת על טיעונו של הפילוסוף רונלד דבורקין שאמר שיש לראות אנשים כאחראים לטעמיהם ובשל כך אין לראות כעני את מי שבחר מרצון שלא לעבוד. לכן הם מציעים לבסס את הגדרת העוני בישראל על "הכנסה פוטנציאלית" (הכנסה שפרט שנמצא בגיל העבודה היה מקבל לו עבד בהיקף השעות המקובל במשק) של משפחות ולא על הכנסתן הנמדדת כפי שמקובל. הם זוקפים במאמרם את ערך הפנאי למי שבחר לא לעבוד (אך לא למובטלים מאונס) וכן זוקפים הכנסה של מי שבחרו לעבוד בביתם ללא תמורת שכר. הם מצאו שזקיפה זאת מביאה לשינוי גדול בהרכב אוכלוסיית העניים בישראל. בפרט חלקם של חרדים ומשפחות מרובות ילדים בקרב המשפחות העניות קטן בהרבה ממה שמדווח על ידי הביטוח הלאומי.

דהן (1996) שבחן במחקרו את התחלקות ההכנסות בירושלים בין האוכלוסייה החרדית והאוכלוסייה היהודית לא חרדית, מצא פערים משמעותיים בין שיעורי העוני של שתי האוכלוסיות, שאותם ייחס להיקף נמוך של שעות עבודה בקרב ראשי משק הבית החרדים לעומת ראשי משק הבית הלא חרדים וכן למספר הגדול יחסית של ילדים במשפחות חרדיות. דהן מדגיש בעבודתו כי מדידת הרווחה על פי ההכנסה הכספית מוטה מהסיבות הבאות:

- הכנסה בגין ייצור ביתי של שירותים ומוצרים אינה כלולה בה. לטענתו, האוכלוסייה החרדית מייצרת יותר מוצרים ושירותים בבית בהשוואה לכלל האוכלוסייה היהודית, ולפיכך רווחתה הכלכלית בפועל גדולה מזו המשתקפת על ידי ההכנסה הכספית.
- המדידה הזאת אינה כוללת רווחה הנובעת משירותים ציבוריים (חינוך, בריאות ואחרים). שיעורם הגבוה של החרדים בעשירוני ההכנסה התחתונים יכולה להעיד על כך (אם כי אין הדבר ודאי), שהאוכלוסייה החרדית נהנית במידה גבוהה יחסית מהשירותים האלה.
- מוסדות גמילות חסדים מהווים מקור הכנסה ותמיכה בחברה החרדית העשויים לפצות על ההכנסה הנמוכה בקרב יחידים בחברה זאת ומכאן שהמדדים המקובלים לבחינת רווחת הקהילה אינם ישימים במקרה זה.
- החברה החרדית אינה מפתחת דפוסי התנהגות שלרוב מזוהים עם אוכלוסיות עוני, לפחות לא מבחינת הנתונים על היקף הפגיעה על ממדיה השונים בקרב קבוצה זאת.

לפיכך, ניתן לומר שהדיון בחברה החרדית במונחים כלכליים בלבד אינו מציג תמונה מלאה. ולכן בעוד שעל פי קריטריונים כלכליים מסוימים היא נחשבת כאוכלוסייה ענייה, הרי שעל פי פרמטרים אחרים היא לא כך, והטענה שחוזרת ועולה רבות במחקרים היא שאת האוכלוסייה החרדית צריך למדוד באופן שונה. המציאות המדינית לא מאפשרת זאת ולכאן עבודה זאת באה לשפוך אור על נושא זה. האם באמצעות אותם המדדים אולם בשיטות שונות הממצאים שיתקבלו יהיו שונים?

כאמור אחד המדדים שיבחנו הוא מדד המחירים לצרכן אשר משקף את השינוי במחיר סל צריכה ממוצע של משקי הבית, אולם קיימת שונות גדולה בהרכב הסלים של משקי בית שונים, ולכן ניתן לצפות לשונות באינפלציה אותה הם חווים. מחקרים רבים בעולם בחנו את השאלה של התפתחות המחירים עבור קבוצות אוכלוסייה שונות בהשוואה למדד הכולל הממוצע המפורסם על ידי הרשות הסטטיסטית המרכזית. כל המחקרים משלבים בין המחירים של המוצרים והשירותים המרכיבים את מדד המחירים לצרכן – ברמת פירוט כזו או אחרת – לבין נתונים מסקרי הוצאות לגבי משקלם של המוצרים השונים בסל ההוצאה של משקי בית מטיפוסים שונים. הגישה הכללית, המשותפת לכל המחקרים, היא לבנות מדדי מחירים למשקי בית על ידי חישוב ממוצע משוקלל של המחירים במשקלות המתאימים לקבוצת משקי הבית הנחקרת (ריבון, 2015), וזוהי הגישה שתינקט גם בעבודה זאת לגבי האוכלוסייה החרדית. לגבי המחירים שמשקי הבית רואים בפניהם, ככלל, מחירי המוצרים שייחוסו לכל משק בית הם אחידים כיון שאין מידע לגבי המחיר הספציפי ששילם משק הבית בהתחשב במקום ובזמן המדויק של הקנייה. זוהי מגבלה שעולה וחוזרת בספרות המחקרית בנושא הנ"ל כך למשל (Finkel and Oren, 2011), שפיתחו מדד מחירים לאוכלוסיית הקשישים, מתייחסים למחירים כהומוגניים ואינם מסוגלים לזהות בשל מגבלות הנתונים את המחיר שמשלמים בפועל משקי בית שונים, וכתוצאה מכך, לא יכולים להבחין בין השינוי במחירים של אותו מוצר לצרכנים שונים. ההנחה שהחוקרים משתמשים בה היא ששיעור השינוי על פני שנה או תקופה ארוכה יותר של המחירים של אותם מוצרים בנקודות מכירה שונות הוא זהה ושעל פני זמן, שיעור השינוי במחירו של מוצר אינו תלוי בנקודת המכירה, (ריבון, 2015). עוד דוגמא היא ארה"ב שבה הוחלט בשנת 1987 לייצר מדד מחירים לאוכלוסיית הקשישים - CPI-E - בנוסף למדד המחירים הכללי. מדד זה נגזר מהמדד של האוכלוסייה הכללית ולשם חישובו משתמשים בשינויי המחירים שנאספים עבור האוכלוסייה הכללית. גם בארה"ב משתמשים במתודולוגיה הזאת בגלל הקושי והעלות היקרה של איסוף מחירים נפרד לאוכלוסיית הקשישים. זאת גם הסיבה שמדד זה נקרא ניסיוני, בגלל מגבלות האיסוף וההטייה (Stewart, 2008).

בנוסף יבחנו מדדים לעוני מכיוון שסוגיית מדידת העוני היא סוגיה שעולה רבות במסגרת הדיון הציבורי וועדות רבות התמנו על ידי הממשלה על מנת לדון בה. אחת הוועדות שדנה בנושא היא ועדת יצחקי (2006) שבראשותה עמד פרופסור שלמה יצחקי. מטרתה הייתה לפתח מדדים נוספים לעוני ולשפר את איכות ונכונות המדידה של העוני על מנת להעמיד לממשלה את האמצעים לבחון את יעילותם של כלי מדיניות שונים להתמודדות עם העוני בישראל. בין המלצותיה של הוועדה: שיפור והרחבת מערכת הנתונים, פרסום מדד המשקף את תחולת הוצאות הרווחה הממשלתיות, השוואות בינלאומיות, הצגת נתונים נוספים לצד מדד העוני תוך שימוש בהגדרות נוספות של הכנסה מלבד הכנסה פנויה וכן שימוש בנתוני הוצאה ושימוש בתקנון של המשפחות על פי סולם OECD, על מנת להתאים את מדדי העוני של ישראל לארגון זה. בעבודה זאת אישם שתי

המלצות מועדת יצחקי: חישוב עוני על פי הוצאות לתצרוכת וכן השוואת נתוני העוני כפי שהתקבלו לפי סולם המדידה בארץ לבין הנתונים שמתקבלים על ידי שימוש בסולם ה-OECD. ועדה נוספת היא "ועדת אלאלוף" (2013) בראשות אלי אלאלוף שהוקמה כדי להמליץ על דרכים להתמודדות עם העוני והגברת שוויון ההזדמנויות בישראל מתוך ההכרה כי דרושה ראייה כוללת של העוני כבעיה רב ממדית. ראיית העוני כרב ממדי מדגישה את חשיבות ההסתכלות לא רק על הכנסות המשפחה אלא על מספר רחב של ממדים נוספים אשר מגדירים בצורה רחבה יותר את מצבו של האדם החי ברמת ההכנסה מתחת לקו העוני ויש לה השלכות רבות לתכנון ההתמודדות עם העוני.

הוועדה הציעה המלצות המייצגות ראייה רחבה ואינטגרטיבית של כלל התחומים המשפיעים ומושפעים מן החיים בעוני ובין המלצותיה שהוחלט לאמץ (החלטה 361, 2015): הגדלת קצבת השלמת הכנסה, שינוי מנגנון ההקצאה במשרדי החינוך והרווחה והשירותים החברתיים, שמירה על רמת השירותים בגמלת סיעוד והתאמתה לשכר המינימום וכן לפתח מדדי עוני נוספים שיאפשרו לקבל תמונה רחבה יותר של העוני בישראל וייקחו בחשבון מרכיבים נוספים שאינם נלקחים בחשבון במדידת העוני הרשמית כמו זקיפת הערך של הטבות והנחות כספיות הניתנות למשפחה באמצעות השירותים הממשלתיים השונים (כמו שירותי בריאות, חינוך, דיור והטבות מס).

2.2- האוכלוסייה החרדית ומאפייניה בסקר הוצאות

2.2.1- הגדרת אוכלוסיית המחקר

אחד הקשים בחקירת האוכלוסייה החרדית נעוץ בקושי להגדיר מיהו בעצם חרדי? במהלך השנים נעשו עבודות שונות אשר התעסקו בסוגיה זו וניסו לתת הגדרה על מנת לזהות מי נכלל באוכלוסייה החרדית.

עבודה שנערכה בשנת 2011 בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ריכזה והציגה 4 שיטות אפשריות לזהות ולאמוד את אוכלוסיית החרדים ואת אומדני האוכלוסייה המתקבלים בכל אחת מהשיטות (רומנוב ושות', 2011). השיטות הן:

- א. זיהוי לפי תפרוסת גיאוגרפית של האוכלוסייה החרדית המבוססת על דפוסי ההצבעה למפלגות "חרדיות" – שיטה זאת פותחה והוצגה לראשונה בעבודתם של גורביץ וכהן-קסטרו (2004).
 - ב. זיהוי לפי סוג בית ספר אחרון בסקר כוח אדם, או בסקרי משקי בית אחרים, כאשר אחת האופנויות האפשריות היא "ישיבה גדולה" – שיטה שפותחה על ידי מומי דהן (1998).
 - ג. זיהוי לפי הגדרה עצמית בסקר החברתי, הגדרה סובייקטיבית של רמת דתיות, כאשר אחת האופנויות היא "חרדי".
 - ד. זיהוי לפי סוג פיקוח של מוסדות הלימוד בקבצים מנהליים – מוסדות בפיקוח חרדי/עצמאי. שיטה זאת הוצגה ופותחה על ידי פורטנוי (2007).
- לכל אחת מהשיטות לעיל יש מגבלות שונות, וכל שיטת מדידה מייצרת אומדני גודל אוכלוסייה שונים וגם מאפיינים שונים לאוכלוסייה החרדית. לכן המלצתם הייתה שכל מי שמעוניין לחקור את האוכלוסייה החרדית יבחר בשיטה או בשילוב של שיטות לזיהוי האוכלוסייה בהתאם להגדרת צרכיו.

עד שנת 2013 כולל השיטה שבה זוהו חרדים בסקר הוצאות משקי הבית הייתה השיטה השנייה, זיהוי לפי סוג ביה"ס אחרון. שיטה זו פחות מומלצת בהינתן השימוש בקבצים מנהליים לפי הצעת פורטנוי ולכן בסקרים בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה החלו להשתמש בשאלת הגדרה עצמית כמו בסקר החברתי. אם כן, החל משנת 2014 נשאלים המרואיינים בסקר הוצאות משק הבית באשר לאורח החיים העיקרי מבחינה דתית של משק הבית דהיינו הגדרתם הסובייקטיבית את מידת דתיותם, כמו בשיטה ג' לעיל. לפי הגדרה זו, ההשתייכות לזרם ביהדות נקבעת באופן ישיר על פי הזדהות עצמית של הנשאלים כך שמתייחד הצורך לנחש זהות זו על פי משתנים אחרים אשר אינם תמיד זהים לגבי כל המשתתפים לזרם החרדי (או זרם אחר) ביהדות. רמות הדתיות שעליהן יכול לדווח המרואיין הן: חילונית, מסורתית, דתית, חרדית, אורח חיים מעורב ואחר. בעבודה זאת משק בית הוגדר כחרדי אם המרואיין הגדיר עצמו בעת מילוי הסקר כחרדי. שינוי זה הונהג בסקרים נוספים בלמ"ס והתברר כאפקטיבי.

2.2.2- מאפייני האוכלוסייה החרדית

בחלק זה יוצגו ממצאים כלליים כפי שהתקבלו מנתוני סקר הוצאות משק הבית אשר מסיעים באפיון הרכב ורמת החיים של משקי הבית החרדים בהשוואה למשקי הבית היהודים לא חרדים¹. מאפיינים אלה גם יסיעו בהמשך להבנת הממצאים שיתקבלו.

הבחירה להשתמש בנתוני סקר הוצאות היא בעלת יתרונות רבים². 1- נתוני סקר הוצאות מאפשרים לתת מבט כולל על רמת החיים של האוכלוסייה החרדית מכל ההיבטים. 2- אחת ממטרות העבודה היא חישוב מדד עוני חלופי המבוסס על נתוני תצורות והשוואתו למדד המקובל על פי הכנסה פנויה, השוואה כזאת תוכל להתבצע טוב יותר אם נשתמש בנתונים מאותו המקור. 3- בניית אומדן להכנסות מגמ"חים מצריך נתונים על היקף התרומה לגמ"חים. נתון זה קיים רק בסקר הוצאות משק הבית. 4- חישוב מדד המחירים מתבסס על נתוני התצורות של סקר הוצאות משק הבית.

2.2.2.1- נפשות במשקי הבית לפי גיל

הרכב הגילים במשקי בית חרדים שונה מהרכב הגילים במשקי בית יהודים לא חרדים. לעומת אוכלוסיית היהודים לא חרדים בישראל, מאופיינת אוכלוסיית החרדים בישראל באחוז גבוה של ילדים³ ובאחוז נמוך של מבוגרים⁴.

שעורי הילודה בקרב האוכלוסייה החרדית בישראל גבוהים, והצעירים בגילאי 0-17 מהווים מעט יותר ממחצית מכלל אוכלוסייה זו. לעומת זאת, בקרב האוכלוסייה היהודית לא חרדית הצעירים מהווים רק כשליש.

שיעור האוכלוסייה היהודית לא חרדית המבוגרת בגיל 45-64 גבוה פי 2.3 משיעור האוכלוסייה החרדית בגילים אלו, ובגיל 65+ ההבדל משמעותי אף יותר (פי 3.8). כאשר בוחנים את משקי הבית הגדולים, בני 4 נפשות ויותר, השוני בהרכב משקי הבית של שתי האוכלוסיות קטן יותר. אחוז הילדים עד גיל 17 במשקי הבית החרדים הוא כ-50% ובמשקי הבית

1 משקי בית יהודים לא חרדים הוגדרו כמשקי בית שדת ראש משק הבית היא "יהודית" והם אינם משתייכים לאוכלוסייה החרדית שזוהתה.

2 בפרק המתודולוגי מוצגות תוצאות בדיקה שנעשתה כדי להעריך את איכות הנתונים על משקי הבית החרדיים.

3 ילדים גיל 0-17

4 מבוגרים - מגיל 18 ומעלה.

היהודיים הלא חרדיים הוא כ-40%. מספר המבוגרים בני 65 ומעלה בקרב האוכלוסייה החרדית – 0.8% ובמשקי בית יהודיים 2.0%.

לוח א. - נפשות במשק בית, לפי גיל, 2015

משקי בית עם +4 נפשות		כל משקי הבית		גיל
יהודים לא חרדים	חרדים	יהודים לא חרדים	חרדים	
אחוזים				סה"כ
100.0	100.0	100.0	100.0	17-0
41.2	49.7	27.8	55.2	44-18
39.2	38.4	36.8	31.6	64-45
17.6	11.1	21.6	9.5	+65
2.0	0.8	13.8	3.7	

2.2.2.2 - סוג משק הבית

משקי הבית החרדים מאופיינים בריבוי ילדים: כ-76% מכלל משקי הבית החרדים הם משקי בית עם ילדים, לעומת כ-40% במשקי בית יהודיים לא חרדים. בקרב האוכלוסייה החרדית אחוז גבוה של משקי בית עם שני מבוגרים וילדים – 58.5%, ואחוז נמוך של משקי בית עם נפש אחת – 4.5%, לעומת 26.0% ו-21.5% בהתאמה באוכלוסייה היהודית לא חרדית. הדבר נובע כנראה מדפוס הנישואין הנהוג בחברה החרדית – להינשא בגיל צעיר ולהקים משפחות גרעיניות חדשות.

לוח ב. - משקי בית, לפי סוג משק בית, 2015

משקי בית יהודיים לא חרדים	משקי בית חרדים	
אלפים		כל משקי הבית
1,849.4	141.9	
אחוזים		כל משקי הבית
100.0	100.0	משקי בית של נפש אחת
21.5	4.5	מבוגר אחד עם ילדים ⁽¹⁾
2.6	0.8	שני מבוגרים ללא ילדים
25.9	14.4	שני מבוגרים עם ילדים
26.0	58.5	שלושה מבוגרים ויותר ללא ילדים
13.6	5.8	שלושה מבוגרים ויותר עם ילדים
10.4	15.9	

(1) מבוגר – מגיל 18 ומעלה.

ילד – עד גיל 17.

2.2.2.3 - דיור

שיעור הבעלות על דירות במשקי בית חרדים ובמשקי בית יהודים לא חרדים הוא גבוה (69.3% ו-67.5% בהתאמה).

בשנת 2015 גודל הדירות בדירות בבעלות, במשקי בית חרדים ובמשקי בית יהודיים לא חרדים כמעט שווה, כ-4 חדרים בממוצע. אך מכיוון שבמשקי בית חרדים מספר הנפשות גדול יותר, משקי בית אלה גרים בצפיפות דיור גבוהה יותר. צפיפות דיור ממוצעת במשקי בית חרדים עומדת על כ-1.3 נפשות לחדר בשנת 2015 ואילו במשקי בית יהודיים לא חרדים צפיפות הדיור הממוצעת היא פחות מנפש אחת לחדר.

לוח ג.- נתוני דיור נבחרים, 2015

2015		
יהודים לא חרדים	חרדים	
3.15	5.48	נפשות במשק בית
2.65	3.88	נפשות סטנדרטיות במשק בית
4.26	4.1	חדרים בדירה
0.74	1.34	צפיפות דיור
67.5	69.3	אחוז משקי הבית הגרים בדירות בבעלות
1,783	1,562	ערך דירה בבעלות (אלפי ש"ח - נומינלי)
27.6	26.8	אחוז משקי הבית הגרים בדירות שכורות

2.2.2.4 - בעלות על מוצרים בני-קיימה

בעלות על ציוד למטבח

במשקי בית חרדים אחוזי בעלות גבוהים יותר על מקפיא (45.4%), ותנור לבישול ואפייה משולב (63.5%) מאשר במשקי בית יהודיים לא חרדים (18.2% ו-32.9% בהתאמה). לעומת זאת, במשקי הבית היהודיים לא חרדים אחוזי בעלות גבוהים יותר על מיקרוגל (89.4%), תנור לאפייה בלבד (61.4%), כיריים לבישול בלבד (67.4%), ומדיח כלים (45.5%). מאשר במשקי הבית החרדים (73.2%, 38.3%, 43.0% ו-10.3% בהתאמה).

הבדלים ניכרים בין שתי הקבוצות קיימים באחוזי הבעלות על ציוד תקשורת ובידור:

מחשב – ל-55.2% ממשקי הבית החרדים יש מחשב ו-31.1% ממשקי הבית מנויים לאינטרנט. לעומת 84.5% ממשקי הבית היהודיים לא חרדים שלהם בעלות על מחשב ו-82.5% המנויים לאינטרנט.

טלוויזיה – פער גדול נמצא באחוזי הבעלות על מוצר זה. אחוזי הבעלות במשקי בית יהודיים לא חרדים (92.2%) גבוה פי 17.4 מאחוזי הבעלות על טלוויזיה במשקי בית חרדים (5.3%). הבדל נוסף קיים גם בבעלות על רכב אחד לפחות: במשקי בית חרדים אחוזי הבעלות על רכב אחד לפחות הוא 37.2% לעומת 73.2% ממשקי הבית היהודיים לא חרדים שלהם רכב אחד לפחות. מנוי לטלוויזיה בכבלים או ללוויין – פער גדול יחסית נמצא באחוזי הבעלות על מוצר זה. אחוזי הבעלות במשקי בית יהודיים לא חרדים (73.0%) גבוה פי 36.5 מאחוזי הבעלות במשקי בית חרדים (2.0%).

מכשיר טאבלט/מחשב מגע – בבעלות 13.5% משקי בית חרדים מכשיר טאבלט/מחשב מגע, לעומת 42.6% ממשקי הבית היהודיים לא חרדים.

טלפון סלולרי – בין משקי הבית החרדים למשקי הבית היהודיים לא חרדים קיים פער קטן של 0.7 נקודות האחוז באחוזי הבעלות על טלפון סלולרי אחד לפחות (96.5% ו-97.2% בהתאמה).

לוח ד.- שיעור הבעלות של משקי בית על מוצרים בני-קיימה 2015

2015		
יהודים לא חרדים	חרדים	
89.4	73.2	מיקרוגל
18.2	45.4	מקפיא עמוק
32.9	63.5	תנור לבישול ולאפייה
61.4	38.3	תנור לאפייה בלבד
45.6	10.3	מדיח כלים
40.4	23.7	מתקן לטיהור מים
63.2	45.4	שואב אבק
44.0	60.5	מייבש כביסה
67.4	43.0	כיריים לבישול
84.5	55.2	מחשב ביתי
16.5	1.4	קונסולת משחקים
42.6	13.5	טאבלט/מחשב מגע
73.8	75.0	קו טלפון אחד לפחות
97.2	96.5	טלפון סלולרי אחד לפחות
73.5	85.4	שני טלפונים סלולריים ויותר
73.0	2.0	מנוי לטלוויזיה בכבלים ולוויין ⁽¹⁾
82.5	31.1	מנוי לאינטרנט
92.2	5.3	טלוויזיה
36.9	3.6	מכשיר די. וי. די ⁽²⁾
73.2	37.2	רכב אחד לפחות

(1) עד שנת 2000 נבדקה בעלות על טלוויזיה בכבלים, החל בשנת 2001 נבדקה בעלות על כבלים ולוויין.

(2) בעלות על מוצר זה נבדקה החל בשנת 2001.

3. מתודולוגיה

3.1- בסיסי הנתונים והגדרתם

3.1.1- סקר הוצאות משק הבית

נתוני ההכנסות וההוצאות בסקר הוצאות משקי הבית לשנת 2015 שנערכים בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה יישמשו כמקור לנתונים המוצגים בעבודה זאת וכבסיס לחישוב מדדי העוני ומשקלות הסל של מדד המחירים לצרכן.

סקר הוצאות משק הבית נערך לראשונה בתחילת שנות החמישים, ועד לשנת 1997 בוצע אחת לחמש שנים לערך. משנת 1997 ואילך מבוצע הסקר באופן שוטף מדי שנה על ידי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. מטרתו לקבל את מרכיבי התקציב של משקי הבית ולקבוע את המשקלים לסל הצריכה של מדד המחירים לצרכן. בסקר נשאלים הנסקרים הן על הכנסותיהם והן על הוצאותיהם של כל חברי משק הבית. הסקר מקיף את כלל האוכלוסייה בארץ למעט קיבוצים שיתופיים (שלא עברו תהליך הפרטה) ובדואים מחוץ ליישובים.

המדגם בסקר הוצאות משק בית כולל כ- 9,000 משקי בית בממוצע כל שנה. יחידת החקירה של הסקר הינה משק הבית, המוגדרת כקבוצה של אנשים הגרים תחת קורת גג אחת ברוב ימי השבוע ויש להם תקציב משותף למזון.

מהסקר מתקבלים נתונים המשמשים לאפיון רמת החיים של משקי הבית מהיבטים שונים כגון: דפוסי צריכה, רמת ההכנסה והרכבה, תנאי הדיור ובעלות על מוצרים בני קיימא. הסקר משמש גם למחקרי שוק, לבניית מודלים לחיזוי התנהגות צרכנים, למחקרים על תחולת המס העקיף על קבוצות שונות באוכלוסייה ועוד.

האומדנים המתקבלים בסקר הוצאות משק הבית מבוססים כאמור על סקר מדגמי ועל כן עלולים להיות חשופים לטעויות משני סוגים עיקריים:

- 1) **טעויות דגימה**: טעויות אלה נובעות מכך שנחקר רק מדגם אחד של משקי בית, על כל הנפשות בהם ולא נחקרו כל משקי הבית וכל הנפשות באוכלוסייה.
- 2) **טעויות לא מדגמיות**: טעויות אלה יכולות לנבוע מגורמים אחרים, שעשויים להתקיים גם כאשר נערך מפקד מלא של כל האוכלוסייה.

טעויות דגימה

המדגם שעליו מבוסס סקר זה הוא אחד מתוך מספר רב מאוד של מדגמים אפשריים באותו גודל, שהיו יכולים להיבחר באותה שיטת דגימה מאותה אוכלוסייה.

האומדן X' הוא הערך הנאמד לפי המדגם המסוים של סקר זה בעבור הערך המקביל לו X , שהיה מתקבל אילו נערך מפקד מלא.

טעות דגימה של אומדן $\sigma(X')$ היא מידה ממוצעת של השוני בין כל האומדנים השונים שהיו יכולים להתקבל מכל המדגמים האפשריים באותו גודל ובאותה שיטה, לבין הערך שהיה מתקבל לו נערך מפקד מלא, באותם תנאים של איסוף הנתונים.

לעתים נוח להעריך את דיוק האומדן לפי טעות הדגימה היחסית המוגדרת כטעות הדגימה של האומדן חלקי הערך הנאמד.

על מנת להעריך את איכות הנתונים שהתקבלו עבור האוכלוסייה החרדית, בוצעה בדיקה של טעויות הדגימה היחסיות שהתקבלו עבור גודל האוכלוסייה החרדית וכן עבור אומדני ההוצאות

בקבוצות ההוצאה הראשיות . התוצאות מוצגות בטבלה להלן, כאשר מתחת לכל אומדן מוצגת טעות הדגימה היחסית שלו (באחוזים):

לוח ה. - הוצאה לתצרוכת לפי קבוצות הוצאה ראשיות, 2015

יהודיים לא חרדים	חרדים	
1,849.4	141.9	משקי בית באוכלוסייה (אלפים)
0.7	3.4	
16,103	13,676	הוצאה לתצרוכת - סך הכל
0.8	2.3	
1,995	1,926	מזון (ללא ירקות ופירות)
1.0	3.2	
469	551	ירקות ופירות
1.1	3.9	
4,091	3,779	דיור
0.6	1.3	
1,532	1,371	תחזוקת הדירה ומשק הבית
1.2	3.9	
558	542	ריהוט וציוד לבית
3.2	7.7	
458	534	הלבשה והנעלה
2.4	6.0	
957	641	בריאות
1.8	6.5	
1,963	1,901	חינוך, תרבות ובידור
1.9	5.7	
3,310	1,679	תחבורה ותקשורת
1.8	6.8	
771	753	מוצרים ושירותים אחרים
3.6	5.0	

ניתן לראות שהערך של כל טעויות הדגימה היחסיות קטנות מ-8%. דבר המלמד על כך שאיכות הנתונים של האוכלוסייה החרדית עליהם מתבססת העבודה (על אף היות המדגם עליהם הוא מתבסס בגודל של 660 משקי בית בלבד של האוכלוסייה החרדית), הם טובים וניתן להשתמש בהם כמייצגים את האוכלוסייה החרדית.

טעויות לא מדגמיות

האומדן המתקבל וטעות הדגימה שלו מאפשרים ללמוד על הערך המפקדי. אולם, ערך זה עשוי להיות שונה מהערך האמיתי של האוכלוסייה בגלל השפעתן האפשרית של טעויות לא מדגמיות. את הטעויות הלא-מדגמיות קשה מאוד, או לא ניתן כלל, להעריך. הסוגים העיקריים של טעויות לא-מדגמיות בסקר זה הם:

- 1. הטיות כתוצאה מאי-היענות:** כ- 28.1% ממשקי הבית שהיו צריכים להיחקר במדגם של שנת 2015 לא השתתפו בסקר מסיבות שונות. מאחר שקבוצה זו של משקי בית יכולה

להיות שונה בתכונותיה ובהרגלי הצריכה שלה מקבוצת משקי הבית שהשתתפו בסקר, אומדני הסקר עלולים להיות מוטים. שיטת האמידה בסקר ("הניפוח") מצמצמת ככל הנראה חלק נכבד מההטיות מסוג זה, אך לא את כולן.

2. טעויות תשובה: אומדני הסקר מבוססים על נתונים שנמסרו על ידי המשפחות והם עלולים להיות חשופים לטעויות תשובה.

3. טעויות עיבוד: שלבי העיבוד השונים, כמו, קלידת השאלונים, סימול המוצרים וכן גם הביקורות הלוגיות, חשופים אף הם לטעויות שעלולות להשפיע על מהימנות האומדנים.

בדרך כלל קשה מאוד, או לא ניתן כלל להעריך, את השפעתן של הטעויות הלא מדגמיות על אומדני הסקר. יחד עם זאת, מן הראוי להעיר שלפעמים ההטיות השונות הנגרמות מטעויות אלה הן בכיוונים מנוגדים ועל כן הן עשויות להתקזז בחלקן.

3.1.2- מדד המחירים לצרכן

מדד המחירים לצרכן הוא כלי שנועד למדוד את השפעת השינויים במחירים על גודל ההוצאה הדרושה לצרכן לקיום רמת תצרוכת מסוימת.

מדד המחירים לצרכן מודד את אחוז השינוי שחל במשך הזמן בהוצאה הדרושה לקניית "סל קבוע" של מוצרים ושירותים, שמחיריהם ניתנים למדידה סדירה. "סל" זה מייצג את תצרוכתה של אוכלוסיית משקי הבית. המדד משמש בעיקר להצמדות שונות, לקביעת תוספת היוקר, לתעריפי השכר ולניתוח מגמות המחירים במשק.

הרכב הוצאות המשפחה לתצרוכת בתקופת הבסיס מתקבל על פי סקר הוצאות משק הבית. השינוי במדד נאמד על פי שינויי המחירים לצרכן של כ-1,300 מוצרים ושירותים, שמחיריהם נאספים על ידי סוקרים, באמצעות פקידה בשטח או באמצעות הטלפון, בכ-3,000 חנויות, עסקים ומשקי בית בכ-100 יישובים (לא כולל מדגם שכר דירה).

סל הוצאות משקי הבית החרדים, סל משקי הבית היהודים לא חרדים והסל של כלל האוכלוסייה משקף את הרכב התצרוכת של שלושת האוכלוסיות כפי שהתקבלו מסקר הוצאות משק הבית שנערך בתקופה שבין ינואר 2015 עד ינואר 2016.

3.2- הגדרות והסברים

על מנת להקל את הקריאה בעבודה מובא להלן הסבר למונחים השונים שיחזרו על עצמם במהלך העבודה.

משק בית- קבוצת אנשים הגרה רוב ימות השבוע באותה דירה ושיש לה תקציב הוצאות משותף למזון. במשק הבית נכללים גם בני משפחה שהם חיילים בשירות סדיר.

מידת דתיות- אורח החיים העיקרי מבחינה דתית של האנשים השייכים למשק הבית, לפי הגדרה עצמית של משק הבית. הקטגוריות סווגו לפי: חילוני, מסורתי, דתי, חרדי, אורח חיים מעורב ואחר.

נפש סטנדרטית וסולם שקילות- כדי להשוות משקי בית בגדלים שונים יש להביא בחשבון יתרון לגודל המשפחה בהוצאות משק הבית. כאשר המשפחה גדלה בנפש נוספת, ההוצאה עבור הנפש הנוספת (כלומר ההוצאה השולית) נמוכה מההוצאה עבור הנפשות האחרות במשק הבית, וכך

תוספת ההכנסה הנחוצה למשפחה כדי לשמור על רמת חיים קבועה פוחתת עם הגידול במספר הנפשות במשפחה. כדי שיהיה אפשר להשוות רמת חיים של משפחות השונות בגודלן יש לפתח **סולם שקילות**, המאפשר למדוד את הצרכים של כל משפחה לעומת צרכיה של משפחה בגודל בסיסי כלשהו. למעשה, סולם השקילות מתרגם את מספר הנפשות במשפחה למספר **"הנפשות התקניות"** שבה ומאפשר להתאים את קו העוני לגודל המשפחה. בישראל, סולם השקילות נבנה כך שבסיס הסולם הוא משפחה שבה שתי נפשות, שמיוחס לה ערך של שתי נפשות תקניות. לפי סולם זה, למשפחה שבה נפש אחת יש ערך של 1.25 נפשות תקניות.

לוח ו. - סולמות שקילות

מספר הנפשות במשפחה	מספר הנפשות התקניות	סולם OECD
1	1.25	1
2	2.00	1.41
3	2.65	1.73
4	3.20	2
5	3.75	2.24
6	4.25	2.45
7	4.75	2.65
8	5.20	2.83
נפש נוספת	0.4	

סולם שקילות אחר הוא סולם השקילות המשמש את ארגון ה-OECD (Organization for Economic Co-operation and Development). כחלק מהצטרפותה של ישראל כחברה נלווית ל-OECD עלה הצורך בשימוש במדדים שיהיו דומים בשיטותיהם על מנת לבצע השוואות בין לאומיות של ממדי העוני. סולם זה מחשב את מספר הנפשות התקניות כשורש של מספר הנפשות בפועל. אחת מהמלצותיה של ועדת יצחקי (2006) היא לתקן את נתוני ההכנסות בישראל לפי שני סולמות השקילות הנ"ל.

סולם זה נותן למשפחות גדולות משקל קטן יותר מהסולם הנהוג בישראל, ולכן ייתן להן ערך נמוך יותר של תחולת עוני. יש סולמות שקילות אשר נותנים לילד משקל נמוך יותר מלמבוגר, ומגלמים הנחה שההוצאה על ילד נמוכה מההוצאה על מבוגר.

הכנסה כספית ברוטו למשק בית - סך ההכנסות הכספיות השוטפות ברוטו של משק הבית לפני תשלומי החובה (מס הכנסה, ביטוח לאומי וביטוח בריאות). הכנסה זו כוללת את ההכנסות של כל בני משק הבית מעבודה שכירה או עצמאית, מרכוש, מריבית או מדיבידנדים, מתמיכות ומקצבאות ממוסדות ומפרטים, הכנסות מפנסיות וכל הכנסה שוטפת אחרת. לא נכללים תקבולים חד-פעמיים, כגון ירושה או פיצויים. כמו כן, לא נעשו זקיפות בעבור הכנסות הנובעות משימוש בדיור עצמי, או בעבור סוגים שונים של הכנסות ב"עין" (הכנסות לא כספיות).

הכנסה ברוטו למשק בית - ההכנסות הכספיות השוטפות ברוטו (לפני תשלומי החובה) של כל בני משק הבית וההכנסות משירותים (שאינן כספיות) הנובעות משימוש בדירה או ברכב בבעלות.

הכנסה כספית כלכלית למשק בית - הכנסה למשק בית שמקורה בהכנסות בני משק הבית מעבודה ובהכנסה מהון לפני תשלומי העברה (בתשלומי ההעברה נכללים תשלומים מביטוח לאומי, ממוסדות ממשלתיים אחרים וממשקי בית ופרטים אחרים) ולפני תשלומי החובה.

הכנסה כספית כלכלית לנפש סטנדרטית - הכנסה כספית כלכלית למשק בית מחולקת במספר הנפשות הסטנדרטיות במשק הבית.

הכנסה כספית נטו למשק בית - הכנסה כספית ברוטו כמוגדר לעיל, לאחר ניכוי תשלומים החובה. תשלומי החובה לא התקבלו ישירות ממשקי הבית שנחקרו, אלא חושבו באופן ממוחשב על-פי כללי המס הנהוגים במשק.

הכנסה כספית נטו לנפש סטנדרטית - הכנסה כספית נטו של משק הבית מחולקת במספר הנפשות הסטנדרטיות במשק הבית.

הכנסה נטו למשק בית - סך ההכנסות של משק הבית, הכוללות הכנסות כספיות שוטפות וכן הכנסות שאינן כספיות, המתקבלות מאמידת שירותי דיור ורכב שבבעלות משק הבית.

הכנסה נטו לנפש סטנדרטית - הכנסה נטו של משק הבית מחולקת במספר הנפשות הסטנדרטיות במשק הבית.

הכנסה "בעין" - הכנסה שאינה ניתנת בכסף אלא בשווה כסף. בדרך כלל ההכנסה או ההטבה ניתנת על ידי המדינה לצורך עזרה בתחומים שונים, כגון תלושי מזון או הנחות בחינוך.

תשלומי חובה - המסים הישירים המוטלים על ההכנסות הכספיות השוטפות - מס הכנסה ותשלומים לביטוח הלאומי ולביטוח בריאות ממלכתי.

הוצאה כוללת לתצרוכת - סך כל התשלומים שמשלם משק הבית על קניית מוצרים או שירותים, וכן זקיפת הוצאה לצריכת שירותי דירה ורכב (שכן קניית מוצרים אלה מוגדרת כהשקעה ולא כתצרוכת).

עוני - עוני הוא מושג רב ממדי. מעבר למחסור הכספי הוא בא לידי ביטוי בתחומים נוספים כמו בריאות, השכלה ותחושה סובייקטיבית של מצוקה כלכלית וחברתית. קיימות בספרות המקצועית גישות שונות להגדרת ולמדידת העוני ושינוי שיטת המדידה עשוי לשנות את תוצאותיו.

הגישות המקובלות למדידת עוני הן:

1. **הגישה היחסית** שרואה בעוני תופעה של מצוקה יחסית שהערכתה נקבעת ביחס לרמת החיים המאפיינת את החברה ותלויה במקום ובזמן. משפחה נחשבת ענייה לפי גישה זאת לא כאשר אין ביכולתה לרכוש סל מוצרים בסיסי כלשהו הדרוש לקיומה, אלא כאשר תנאי מחייתה ירודים במידה ניכרת מתנאי החיים האופיינית לחברה כולה. ביסודה של כל גישה יחסית עומדת קביעתו של קו עוני המחושב כאחוז כלשהו מההכנסה המייצגת את רמת החיים של החברה. משפחה שהכנסתה נמוכה מקו העוני נחשבת למשפחה ענייה, אך אין זה אומר בהכרח כי המשפחה חיה ברעב, בדיור רעוע או בלבוש בלוי, אלא שהכנסתה נמוכה במידה ניכרת מן ההכנסה המייצגת בחברה.

2. **הגישה האבסולוטית** אשר רואה בעוני תופעה של העדר אמצעים כלכליים לסיפוק צורכי המחיה הבסיסיים. על פי גישה זאת משפחה נחשבת ענייה אם אין ביכולתה לרכוש סל מוצרים ושירותים בסיסי הדרוש לקיומה, והכנסתה אינה מספקת כדי להבטיח לה רמת חיים מינימאלית.

מדידת העוני בישראל מבוססת על הגישה היחסית ותואמת את הגישה המקובלת ברוב המדינות המפותחות.

המשתנה המשמש למדידת העוני:

עוני ניתן למדוד על בסיס נתוני **הכנסות** או על בסיס נתוני **הוצאות**.

האינדיקאטורים למדידת עוני המבוססים על מדידת הכנסות הם האינדיקאטורים השכיחים ביותר במדינות בשל פשטותם ובשל זמינות הנתונים. הנחת היסוד של הגישה שלפיה יש עדיפות לקביעת קו העוני על בסיס הוצאות המשפחה היא שרווחתם של משפחות ושל פרטים נקבעת למעשה על ידי יכולתם לצרוך מוצרים ושירותים, ושרמת הצריכה המשקפת את ההכנסה הפרמנטית היא בדרך כלל יציבה יותר מרמת ההכנסה.

לאחר שהוחלט אם להשתמש בנתוני הכנסות או הוצאות לקביעת קו העוני יש צורך לקבוע איזה מקורות הכנסה/הוצאה יש לכלול בחישוב?

אם משתמשים בנתוני הכנסות לקביעת עוני, הרי קיים הבדל מהותי בין הכנסה כספית לבין הכנסה מכל המקורות זאת אומרת, הכללת הכנסות בעין כמו הערך הכספי של מגורי המשפחה מדירה בבעלות או אומדן לערך הכספי של הורה ששומר על ילדיו.

כך גם לגבי שימוש בנתוני הוצאות להגדרת עוני: כיצד מגדירים אילו רכיבי הוצאה יכללו בסל התצרוכת החיוני? רק הוצאות כספיות או שמא יש לכלול את כל רכיבי התצרוכת כולל זקיפת הוצאות לצריכת שירותי דירה ורכב?

כאמור הגישה הרשמית למדידת עוני בישראל היא הגישה היחסית והמשתנה הרשמי לחישוב קו העוני הוא **ההכנסה הכספית הפנויה נטו של משקי הבית**. בעבודה זאת יחושב העוני לפי גישה זאת ובנוסף יעשה ניסיון למדוד עוני כפי שהוצע על ידי פרופסור שלמה יצחקי ופרופסור אבי שמחון במסגרת ועדת העוני 2006, באמצעות מדד המבוסס אך ורק על תצרוכת.

אופן חישוב המדדים בפועל יוצג בפרק המתודולוגיה.

תחולת העוני- המדד העיקרי שמשמש למדידת העוני בישראל והוא מציין את שיעור משקי הבית העניים בכלל משקי הבית באוכלוסייה. ניתן לחשב תחולת עוני גם בקרב נפשות, בקרב ילדים וכן במגזרים וקבוצות אוכלוסייה שונות.

גמילות חסדים- עשייה שלא על מנת לקבל תמורה. מושג זה כולל עזרה משני סוגים: 1- עזרה בממון, בכסף, כגון- הלוואה או תרומה, ועזרה המצרכים בסיסיים כמו מזון או בגדים- שהם בעלי ערך כספי. 2- עזרה שאינה קשורה בכסף אלא בטרחה אישית, לדוגמא ביקור חולים או ניחום אבלים.

3.3- מדד המחירים לצרכן- אופן חישוב

הרכב הסל של מדד המחירים לצרכן מחושב על בסיס הנתונים שנאספים בסקר הוצאות משק הבית.

כדי לחשב מדד מחירים שמשקף את סל ההוצאות של האוכלוסייה החרדית, נבנה קובץ נתונים מסקר הוצאות משק הבית רק עבור אוכלוסייה זאת על פי ההגדרה של משקי הבית החרדים שהוצגה בחלק ב.1.

תהליך העבודה לאחר מכן כלל שני חלקים עיקריים:

1. מעבר מהרכב ההוצאות כפי שהתקבל בסקר ל"משקלים" של המצרכים והשירותים, על כל קבוצותיהם הראשיות והמשניות כפי שהם מתבטאים בסל המדד. מעבר זה נערך בשלושה שלבים:

1.1. חישוב ממוצע פשוט של ההוצאות שהתקבלו בתקופת סקר הוצאות משק הבית לשנת 2015.

1.2. קביעת ההוצאות שבמסגרת המדד, בניכוי ההוצאות שאינן לתצרוכת (מיסים ישירים, מס הכנסה ומס בריאות).

1.3. סיווג ההוצאות לפי הסיווג של מדד המחירים לצרכן וקביעת משקל סעיפי הצריכה בהתאם לחשיבות היחסית (באלפיות) של ערך הסעיף.

2. חישוב השתנות המחירים של קבוצות הצריכה כאשר משקלי ההוצאה הם משקלי האוכלוסייה החרדית.

שינויי המחירים נבדקו עבור התקופה שבין ינואר 2015 ודצמבר 2017. משקלי החרדים כפי שהתקבלו בסקר הוצאות משק הבית ועובדו כפי שהוזכר לעיל, השתקלו בשינויי המחירים של סעיפי המשנה במדד. שינויי המחירים עבור כל פריט בסל התקבלו ממדד המחירים לצרכן החדשי. לאחר שהתקבלו התוצאות הן נורמלו לבסיס ינואר 2015=100.0 על מנת להקל על ניתוח הנתונים.

כל התהליך המתואר כאן לגבי משקי הבית החרדים התבצע גם עבור משקי הבית היהודים לא חרדים וגם עבור המדד הכללי על מנת שהם יישמשו כמקור להשוואה.

חשוב לציין כאן מספר מגבלות של תהליך העבודה והמדדים לקבוצות השונות כפי שהתקבלו:

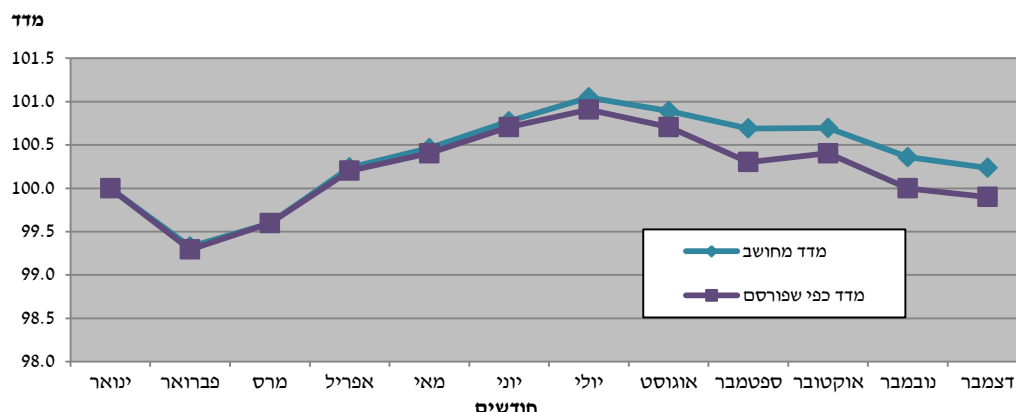
1. הצורך בבניית מדד המחירים לצרכן הכללי, וההימנעות משימוש במדד המחירים כפי שפורסם באופן רשמי, נובע מכך שמשקלות מדד 2015 שפורסם בידי הלמ"ס מבוסס על סל צריכה שהתקבל מנתוני סקר הוצאות משק הבית בשנת 2012 ו-2013. סל הצריכה לאוכלוסייה החרדית והאוכלוסייה היהודית לא חרדית נבנה על בסיס נתוני סקר הוצאות לשנת 2015. כתוצאה מכך הרכב הסל שונה. שימוש בנתונים הרשמיים שפורסמו יצר פערים במשקלות של סעיפי ההוצאה השונים לעומת מה שמתקבל כאשר משתמשים בנתוני 2015 כפי שבוצע לאוכלוסייה החרדית והיהודית לא חרדית. לכן כדי להימנע מפערים ולאפשר השוואה מדויקת יותר חושב המדד מחדש. בלוח ז' להלן ניתן לראות את ההבדלים במשקלות הסעיפים הראשיים במדד הכללי לפי הפרסום הרשמי ולפי המדד שחושב.

לוח ז'.- משקלי קבוצות הצריכה השונים באחוזים

קבוצה ראשית	משקל הסל הממוצע חישוב חדש	משקל הסל הממוצע כפי שפורסם
מזון, פרט לירקות ופירות	13.8	13.9
ירקות ופירות	2.9	2.9
דיור	24.4	24.7
אחזקת הדירה	9.7	9.9
ריהוט וציוד לבית	3.8	3.6
הלבשה והנעלה	3.2	3.2
בריאות	5.8	5.7
חינוך תרבות ובידור	11.7	12.0
תחבורה ותקשורת	20.6	19.7
שונות	4.2	4.6
סך הכל	100.0	100.0

בגרף ניתן לראות שמגמת השתנות המחירים נשארת זהה בשני המקרים:

גרף 1. -מדד המחירים לצרכן הכללי

כאשר מסתכלים על הגרף ניתן לראות שמחודש ספטמבר ישנו פער בין המדד המחושב מחדש למדד הרשמי שפורסם וכן שבעוד שהמדד הרשמי הראה ירידה של 0.1% (דצמבר 2015 לעומת ינואר 2015) המדד המחושב מחדש הראה עליה של 0.2%. ההסבר העיקרי לפער נובע מביטול אגרת הטלוויזיה בשנת 2015 והוצאת סעיף זה בחודש ספטמבר ממדד המחירים לצרכן. הוצאת סעיף אגרת הטלוויזיה תרמה לירידה של 0.2 עשיריות במדד הכללי הרשמי. במדד שחושב מחדש לצורך העבודה אגרת הטלוויזיה לא הוכנסה כלל ולכן לא נצפתה ירידה זהה.

2. המדגם שעליו מבוסס החישוב למשקי הבית החרדים מתבסס על 660 משקי בית בלבד. כתוצאה מכך יתכנו סעיפים שבהם מספר התצפיות שעל בסיסם נקבע המשקל הוא מאוד קטן.

3. המעבר מסעיפי ההוצאה בסקר הוצאת משק הבית ל"משקלים" של המצרכים והשירותים, על כל קבוצותיהם הראשיות והמשניות כפי שהם מתבטאים בסל המדד, נעשה בתחום צריכה עבור חישוב המדד למשקי בית חרדים על ידי התאמת הסיווג בסקר הוצאות לסיווג במדד. יתכנו בכל זאת פערים מסוימים בסיווג כתוצאה מתהליך זה.

4. המדד עבור האוכלוסייה החרדית נבנה על בסיס מדגם המחירים והחנויות של המדד הכללי. דגימת החנויות היא דגימה של הממוצע. לא נערך איסוף מיוחד ונפרד בחנויות שלרוב קונה בהם האוכלוסייה החרדית. כנ"ל לגבי איסוף המוצרים, ידוע כי האוכלוסייה החרדית קונה מוצרים עם הכשר מיוחד ואין איסוף מיוחד עבור מוצרים אלו במדד. בהתייחס למגבלה זו אציין שוב כי הספרות המחקרית בנושא מדדי מחירים לאוכלוסיות מובחנות מעלה כי המחקרים שנעשו בעולם, וכן אלו שנעשו בארץ, מתייחסים למחירים כהומוגניים מפני שאין יכולת זיהוי של אופי הצרכן למחיר המבוקש. (Finkel and Oren, 2011), במחקרם לגבי אוכלוסיית קשישים מתייחסים למחירים כהומוגניים ואינם מסוגלים לזהות בשל מגבלות הנתונים את המחיר שמשלמים בפועל משקי בית שונים, וכתוצאה מכך, לא יכולים להבחין בין השינוי במחירים של אותו מוצר לצרכנים שונים. ההנחה שהחוקרים משתמשים בה היא ששיעור השינוי על פני שנה או תקופה ארוכה יותר של המחירים של אותם מוצרים בנקודות מכירה שונות הוא זהה ושעל פני זמן, שיעור השינוי במחירו של מוצר אינו תלוי בנקודת המכירה (ריבון, 2015), וזו גם הגישה הננקטת בעבודה זאת.

3.4- מדידת העוני- אופן חישוב

כאמור בעבודה זאת חישבנו מדד עוני לפי הכנסות וכן לפי הוצאות.

3.4.1- השיטה למדידת עוני המבוססת על נתוני הכנסות

זיהויים של עניים בישראל על פי הגישה היחסית, כפי שהוצגה בפרק ההגדרות, מבוססת על העקרונות הבאים :

1- קביעת ההכנסה הרלוונטית למדידת תופעת העוני. ההכנסה שעבורה נבנה קו העוני בעבודה זאת הוא הכנסה כספית פנויה.

2- ראיית ההכנסה הרלוונטית החציונית כהכנסה המייצגת של כלל האוכלוסייה. ההכנסה החציונית מוגדרת כרמת ההכנסה לנפש סטנדרטית אשר ל- 50% מהמשפחות יש הכנסה נמוכה ממנה או שווה לה, ול- 50% הנותרים הכנסה הגבוהה ממנה. קו העוני מוגדר כרמת ההכנסה השווה ל- 50% מן ההכנסה החציונית. משפחה שהכנסתה נמוכה ממחצית ההכנסה החציונית נחשבת למשפחה ענייה.

3- התאמת קו העוני לגודל משק הבית. תרגום מספר הנפשות במשק הבית למספר הנפשות התקניות או הסטנדרטיות שבה לפי סולמות השקילות שהוצגו (סולם השקילות הישראלי וסולם השקילות של ה-OECD).

על סמך שלושת עקרונות אלו נגדיר כי משק בית משויך לאוכלוסייה החיה בעוני, כאשר הכנסתו, מחולקת למספר הנפשות התקניות שבו, נמוכה מקו העוני שהוא 50% של חציון ההכנסה של משקי הבית, המדורגים על פי ההכנסה לנפש תקנית.

3.4.2- השיטה למדידת עוני המבוססת על נתוני הוצאות

השיטה לזיהוי עניים בישראל על פי נתוני ההוצאה שבה נקטתי בעבודה זו מבוססת על אותם עקרונות שלפיהם זוהו העניים על פי נתוני ההכנסות כפי שהוצגו לעיל. ההבדל היחיד הוא שכעת המשתנה שעבורו נבנה קו העוני הוא ההוצאה הכספית לתצרוכת. גם במקרה זה תרגום מספר הנפשות התקניות התבצע עבור שני סולמות השקילות שהוצגו.

לפיכך, משק בית יוגדר כשויך לאוכלוסייה החיה בעוני, כאשר הוצאתו הכספית לתצרוכת, מחולקת למספר הנפשות התקניות שבו, נמוכה מקו העוני שהוא 50% של חציון ההוצאה של משקי הבית, המדורגים על פי ההוצאה הכספית לתצרוכת לנפש תקנית.

בדו"ח המסכם של ועדת יצחקי (2006) הוצע מדד על ידי פרופסור שלמה יצחקי ופרופסור אבי שמחון המבוסס אך ורק על תצרוכת אך בהצעתם יש להשתמש בהוצאה הכוללת לתצרוכת, זאת אומרת כולל זקיפות עבור שירותי רכב ודיור ובהוצאת רכיב ההוצאות החיוניות על בריאות. תקנון ההוצאות לנפש סטנדרטית בשיטה שהם הציעו יהיה על פי סולם השקילות של ה-OECD,

ו"הוצאת הסף" הוגדרה כגבול העליון של החמישון התחתון של הנפשות. משפחה שהוצאתה נמוכה מהגבול העליון של החמישון התחתון נחשבת על פי מדד זה לענייה.

השיטה שבה בחרתי להשתמש, שונה מהגדרתם כי אינה כוללת את שירותי הדיור והרכב המחושבים בסקר אולם היא מאפשרת להשוות את נתוני העוני שמתקבלים כתוצאה מחישוב העוני על בסיס נתוני ההכנסה פנויה לנפש סטנדרטית לעומת הנתונים המתקבלים כתוצאה מחישוב העוני על בסיס נתוני הוצאה כספית לנפש סטנדרטית.

3.5- אומדן הכנסה מגמ"חים ותרומות

אחת ממטרות העבודה היא לנסות לאמוד את ההכנסה מגמ"חים של משקי בית חרדים ואת השפעתם על תחולת העוני של האוכלוסייה החרדית. אומדן ההכנסה נערך באופן הבא:

בסקר הוצאות משק הבית קימת שאלה על ההוצאה לתרומות של משק הבית. בקרב האוכלוסייה שהוגדרה כחרדית נבדק סעיף ההוצאה הנ"ל. לאחר בדיקת פירוט המוסדות שלהם נתרמו הכספים, הושארו מוסדות שזוהו כמוסדות גמילות חסדים. סך ההוצאה הממוצעת לתרומות של משקי בית אלו חושבה, והתוצאה שהתקבלה הייתה תרומה ממוצעת של 187 ₪ לחודש.

הוצאה זאת נזקפה כהכנסה לכל משקי הבית החרדים בסקר באופן גורף, ואז חושבה מחדש ההכנסה הכספית הפנויה לנפש סטנדרטית במשקי הבית החרדים. תחולת העוני חושבה מחדש עבור האוכלוסייה החרדית. התוצאות שהתקבלו יוצגו בפרק הממצאים.

4. ממצאים

4.1- מדד המחירים לצרכן

4.1.1- האוכלוסייה החרדית בישראל, משקלי ההוצאה

בלוח להלן מוצגת השוואה בין משקלי סל ההוצאה של משקי הבית החרדים לבין משקלי ההוצאה של משקי הבית היהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה.

לוח ח. - משקלי קבוצות הצריכה השונים באחוזים⁵

קבוצה ראשית	משקל הסל הממוצע	משקל סל החרדים	משקל סל היהודים לא חרדים
מזון, פרט לירקות ופירות	13.8	15.1	12.9
ירקות ופירות	2.9	3.7	2.7
דיוור	24.4	27.8	25.2
אחזקת הדירה	9.7	10.4	9.6
ריהוט וציוד לבית	3.8	4.2	3.6
הלבשה והנעלה	3.2	3.8	2.9
בריאות	5.8	4.9	6.0
חינוך תרבות ובידור	11.7	14.3	12.2
תחבורה ותקשורת	20.6	12.8	21.0
שונות	4.2	3.0	3.9
סך הכל	100.0	100.0	100.0

מהנתונים עולה כי ישנם פערים בין הוצאות האוכלוסייה החרדית להוצאות האוכלוסייה היהודית לא חרדית בסעיפים הראשיים במדד.

משקל סעיפי ההוצאה בסל למוצרים בסיסים כמו מזון, דיוור, הלבשה והנעלה במשקי בית חרדים היווה 50.4% מתוך סך כל משקלי ההוצאות בסל לעומת משקי בית יהודים לא חרדים שמשקל סעיפי ההוצאה למוצרים בסיסים אלו היווה חלק קטן יותר בסל הצריכה שלהם (43.7%). משקל סעיף המזון כולל ירקות ופירות בסל משקי הבית החרדים גדול יותר ממשקל הסל של היהודים הלא חרדים (וכן ממשקל הסל הממוצע) מכיוון שמספר הנפשות במשקי בית חרדים גדול יותר ולכן גדל משקל ההוצאה לסעיף זה מתוך סך ההוצאות לתצרוכת. פער גדול קיים גם במשקל סעיף הדיוור ומשקל סעיף אחזקת הדירה אשר גדול בשיעור גבוה מהמשקלים המקבילים בסל היהודים לא חרדים.

פער גדול קיים גם במשקל סעיף התחבורה והתקשורת שמשקלו בסל משקי הבית היהודים לא חרדים (ובמשקל הסל הממוצע) גדול יותר מאשר בסל משקי הבית החרדים. עיקר המשקל בסעיף זה נובע מהוצאות הקשורות ברכב פרטי ואחזקתו ומכיוון שאחוז קטן ממשקי הבית החרדים לעומת משקי הבית היהודים לא חרדים הם בעלי רכב בבעלותם (37.2% ו-73.2% בהתאמה), אחוז ההוצאה שלהם בסעיף זה מסך הוצאותיהם קטן יותר.

סעיף נוסף שמשקלו נמוך יותר במשקי הבית החרדים הוא סעיף הבריאות. אולי ההסבר הוא שמשקי בית חרדים מוציאים פחות על ביטוחי ושירותי בריאות פרטיים.

⁵ בישראל מקובל לבטא את המשקל של כל סעיף צריכה בהתאם לחשיבותו היחסית באלפיות מסך כל התצרוכת הכוללת 1000.0 משקלים. בגוף העבודה צוינו המשקלים באחוזים מתוך מאה על מנת להקל את ההבנה. בנספח לעבודה זאת נמצא הלוח המלא של כל הסעיפים ומשקלם באלפיות.

למרות שההסברים להבדלים בין משקי הבית החרדים למשקי הבית היהודים לא חרדים בסעיפים הראשים של המדד נראים די אינטואיטיביים, יש לערוך השוואה ברמה יותר מפורטת של קבוצות הוצאה על מנת להבין טוב יותר מהיכן נובעים ההבדלים.

בלוח ט' להלן ניתן לראות השוואה במספר סעיפי הוצאות נבחרים⁶ שבהם נמצאו פערים גדולים בין משקלי מדד המחירים לצרכן הממוצע, משקלי האוכלוסייה החרדית ומשקלי האוכלוסייה היהודית לא חרדית:

לוח ט. - משקלים נבחרים במסגרת המדדים השונים

סעיפי ההוצאה	משקלי הסל הממוצע	משקלי סל החרדים	משקלי סל היהודים לא חרדים
לחם דגנים ומוצרי בצק	2.3	3.4	2.1
מזה:			
לחם	0.7	1.0	0.6
בשר, עופות, דגים ומוצריהם	3.4	4.4	2.8
מזה:			
עופות	1.2	1.9	1.0
דגים	0.5	0.9	0.4
ארוחות מחוץ לבית	3.3	1.3	3.5
מזה:			
ארוחות במסעדות ובבתי קפה	2.9	1.0	3.1
ירקות טריים	1.3	1.9	1.2
שירותי דיור בבעלות דיירים	17.7	21.1	18.0
חשמל, דלק, מים וכו	3.9	4.9	3.6
מזה:			
חשמל	2.5	3.1	2.4
גז	0.4	0.7	0.4
מים	1.0	1.2	0.9
שירותי עזרה בבית	1.5	1.1	1.7
שירותים רפואיים	2.9	2.2	3.2
מזה:			
שירותי ביטוח בריאות בקופ"ח ובחברות ביטוח	2.2	1.8	2.4
שירותי חינוך	5.8	9.2	5.8
מזה:			
תשלום לגן ילדים ומעון	2.3	3.3	2.4
שכר לימוד לבי"ס יסודי	0.3	1.8	0.2
שכר לימוד לבית ספר על-יסודי	0.4	1.2	0.4
לימודים אקדמיים	1.0	0.6	0.9
הכשרה מקצועית, קורסי העשרה ופנאי, חינוך על תיכוני	1.6	2.0	1.7
תרבות ובידור	5.9	5.1	6.4
מזה:			
צרכי דת	0.1	0.3	0.1
קולנוע, הצגות וקונצרטים, מופעי ספורט וכו	0.9	0.4	1.1
הארחה, נופש וטיולים	0.7	0.5	0.8
מוצרי חשמל בידוריים, טלוויזיה רב ערוצית וכו	1.3	0.1	1.5
תחביבים	0.8	0.4	0.8
עריכת מסיבות ואירועים	1.6	2.8	1.7
תחבורה	18.0	10.9	18.6
מזה:			

⁶ בנספח ניתן לראות טבלה ובה הפירוט המלא של הטבלה עבור הסעיפים הראשיים והמשניים. בטבלה זאת מוצגים רק הסעיפים שבהם נמצאו פערים משמעותיים שמבטאים את השוני שקיים בין סל התצרוכת של משקי הבית החרדים וסל התצרוכת של משקי הבית היהודים לא חרדים.

0.3	1.5	0.4	נסיעה באוטובוס
0.2	0.4	0.2	נסיעה במונית
5.0	1.1	4.5	הוצאות על נסיעות לחו"ל וטיסות בארץ
12.7	7.5	12.6	רכב פרטי ואחזקתו
2.5	1.9	2.6	תקשורת
0.6	0.2	0.8	סיגריאות וטבק
0.6	0.5	0.6	תספורת, מכון יופי וטיפול ספא

מהנתונים עולה כי האוכלוסייה החרדית מוציאה יותר על מוצרי מזון בסיסים כמו: "לחם דגנים ומוצרי בצק", על "מוצרי בשר עופות ודגים" ועל "ירקות טריים". הדבר נובע מגודל משקי הבית באוכלוסייה החרדית והצורך להאכיל מספר נפשות רב יותר במשק הבית.

סעיף "הארוחות מחוץ לבית" – נמוך יותר בצורה משמעותית במשקי בית חרדים לעומת יתר האוכלוסייה. הסבר אפשרי לכך הוא שעלות הכנת ארוחות בבית נמוכה יותר ולכן כאשר יש יותר נפשות להאכיל הנטייה תהיה לאכול בבית כמו גם הימצאותן של נשים חרדיות בבית בשיעור גבוה יותר מאפשר להן להזדקק פחות לקניית אוכל מוכן ולארוחות מחוץ לבית.

סעיף "שירותי דיור בבעלות הדיירים" – משקל סעיף זה באוכלוסייה החרדית גבוה יותר מבמשקי הבית היהודים לא חרדים (21.1% לעומת 18.0% בהתאמה). הנתון בסעיף זה מייצג למעשה את שכר הדירה החלופי בדירות שוות גודל באותם ישובים או באזורים דומים בארץ אותו היה משלם משק הבית אילו הדירה לא הייתה בבעלותו. במבט ראשון נתון זה נראה מפתיע בשל הצפייה, שמשקי הבית החרדים, שלכאורה נהנים מסבסוד יתר והקלות לרכישות דירות במימון ציבורי יתגוררו בדירות בעלות שווי נמוך יותר, ולכן שמשקל ההוצאה על סעיף זה היה נמוך יותר. אולם ניתן לתת מספר הסברים לנתון שהתקבל: 1- מבדיקת הנתונים של סקר הוצאות משקי הבית לשנת 2015 עולה שאחוז הבעלות על דירות במשקי בית חרדים עומד על 69.3% לעומת 67.5% במשקי בית יהודים לא חרדים. 2- יש לזכור שמשקלות הסעיפים השונים מציגים את החלק מתוך סך סל ההוצאות אשר מהווים הסעיפים השונים. סעיף "הדיור" וסעיף "התחבורה ותקשורת" הם הסעיפים שלאורך כל השנים הם בעלי המשקל הגבוה בסל המרכיב את מדד המחירים לצרכן. מכיוון שבמשקי בית חרדים ההכנסה הפנויה נמוכה יותר וגם ההוצאה לתצרוכת נמוכה יותר, החלק שמהווה סעיף ה"דיור" הן מתוך סך ההוצאה והן מתוך סך ההכנסה יהיה גדול יותר מאשר במשקי בית יהודים לא חרדים שבהם ההכנסה הפנויה וההוצאה לתצרוכת גדולה יותר ולכן, החלק שמהווה סעיף הדיור בסך ההכנסה וסך ההוצאה יהיה קטן יותר.

סעיף "שירותי חשמל, דלק מים וכו'" – האוכלוסייה החרדית מוציאה יותר בסעיף זה- מרבית המשקל בסעיף זה ניתן לגז- בשל הנטייה לבשל יותר בבית, מים- בשל מספר הנפשות הגדול יותר. סעיף "שירותי עזרה בבית" – סעיף זה מורכב מהוצאה על מטפלות, מבשלות ושירותי ניקיון. משקי הבית החרדים מוציאים פחות על סעיף זה ממשקי הבית היהודים לא חרדים. הסיבה לכך היא ההזדקקות הקטנה יותר לשירותי מטפלות וניקיון במשקי בית חרדים בשל השתתפות נמוכה יותר של נשים בכוח העבודה. כמו כן באוכלוסייה היהודית לא חרדית אחוז גבוה יותר של משקי בית קשישים שנוקמים למטפלות סיעודיות ולעזרה בשירותי ניקיון ובישול.

סעיף "חינוך תרבות ובידור" – בסעיף הראשי "חינוך תרבות ובידור" ראינו שהמשקל של סעיף זה בסל האוכלוסייה החרדית גבוהה משל האוכלוסייה היהודית לא חרדית (14.3%-ו 12.2% בהתאמה) כמו כן בדיקת ההתפלגות של סעיפי המשנה המרכיבים סעיף זה מעלה תמונה מעניינת. הסעיף מתחלק ל: "שירותי חינוך" ול-"תרבות ובידור" – ובכל אחת מהאוכלוסיות המגמה שונה:

ניתן לראות שמשקי בית חרדים מוציאים יותר בסעיף שירותי החינוך (9.2%) לעומת משקי בית יהודים לא חרדים (5.8%) ואילו בסעיף תרבות ובידור הוצאת משקי בית חרדים היא נמוכה 5.1% לעומת 6.4% במשקי בית יהודים לא חרדים.

שירותי החינוך כוללים בין היתר הוצאה למוסדות לימוד וקורסים שונים וניתן לראות שמשקל ההוצאה במשקי בית חרדים לגני ילדים ומעונות, לביה"ס יסודי ולבית ספר על יסודי גבוה יותר מאשר במשקי בית יהודים לא חרדים. גם במקרה זה כמו בסעיף הדיור תוצאה זאת נראית מפתיעה בשל הטענות השונות שעולות לגבי סבסוד ממשלתי גבוה לחינוך החרדי אך הסבר אפשרי הוא הרכב האוכלוסייה החרדית שמאופיינת במספר ילדים רב אשר נמצאים במוסדות חינוך לעומת האוכלוסייה היהודית לא חרדית אשר מורכבת גם מאוכלוסייה רבה של קשישים אשר אינם נזקקים לשירותי גנים ובתי ספר יסודיים ועל יסודיים. ולכן, מכיוון שלכמעט 100% ממשקי הבית החרדים ישנה הוצאה על רכיב זה, הדבר בא לידי ביטוי במשקל ההוצאה במדד. לעומת זאת כאשר מסתכלים על סעיף הלימודים האקדמיים ניתן לראות מגמה הפוכה, בסעיף זה משקל ההוצאה של משקי הבית היהודים לא חרדים גדול יותר משל משקי בית חרדים הסבר שנובע גם כן מהרכב גילאים שונה של האוכלוסיות, וכן מפני שהאוכלוסייה החרדית אומנם מאופיינת בשנות לימוד רבות אך לא במסגרת אקדמית אלא במסגרת ישיבות גבוהות ואכן כאשר מסתכלים על סעיף מסגרות לא פורמאליות של קורסים מקצועיים העשרה ופנאי וחינוך על תיכוני רואים שמשקל ההוצאה של משקי בית חרדים מעט יותר גבוהה (2.0% לעומת 1.7% במשקי בית יהודים לא חרדים) מה שנראה מפתיע אך כשבודקים כל מרכיב של הסעיף הנ"ל ניתן לראות שאכן בשכר לימוד לחינוך על תיכוני לא אקדמי משקל ההוצאה של משקי הבית החרדים עומד על 1.1% לעומת 0.1% במשקי בית יהודים לא חרדים ובלימודי העשרה ופנאי משקל ההוצאה של משקי הבית החרדים נמוך יותר משל משקי הבית היהודים לא חרדים (0.4% לעומת 0.9%) שכן קורסי העשרה וחוגים שונים נחשבים למותרות ובמשקי הבית החרדים ההכנסה הפנויה למקורות אלו מצומצמת.

בסעיף "תרבות ובידור" כאמור המגמה הפוכה ומשקי בית יהודים לא חרדים מוציאים יותר ממשקי בית חרדים (6.4% לעומת 5.1% בהתאמה). בין היתר ניתן למצוא בסעיף זה מוצרים כגון: הצגות וקונצרטים, מופעי ספורט וכו', מוצרי חשמל בידוריים, טלוויזיה רב ערוצית וכו'. הפערים נובעים מאורך חיים שונה של שתי האוכלוסיות והעדפות שונות לבילוי בשעות הפנאי. באוכלוסייה החרדית לרוב משקי הבית אין טלוויזיה ושעות הפנאי מוקדשות ללימוד תורה.

סעיף "התחבורה" קיימים פערים גדולים במשקל ההוצאה בסעיף זה בין משקי בית חרדים למשקי בית יהודים לא חרדים (10.9% לעומת 18.6% בהתאמה). עיקר המשקל בסעיף זה הוא על רכב פרטי ואחזקתו והתשלומים הנלווים לו כמו: דלק, ביטוחי רכב תיקונים וכו' (7.5% במשקי בית חרדים לעומת 12.7% במשקי בית יהודים לא חרדים) והיות ולמרבית משקי הבית החרדים אין רכב פרטי בבעלותם (אחוז הבעלות על רכב אחד במשקי בית חרדים עמד על 37.2% בשנת 2015), הם מרבים להשתמש בשירותי התחבורה הציבורית ואכן רואים שמשקל ההוצאה העיקרי בסעיף "התחבורה" של משקי בית חרדים נובע מהוצאה שוטפת על תחבורה ציבורית ומוניות.

סעיף ה"נסיעות לחו"ל" לא מהווה מרכיב עיקרי בהוצאות משקי בית חרדים בין היתר בשל מחסור במקורות מימון לשם כך.

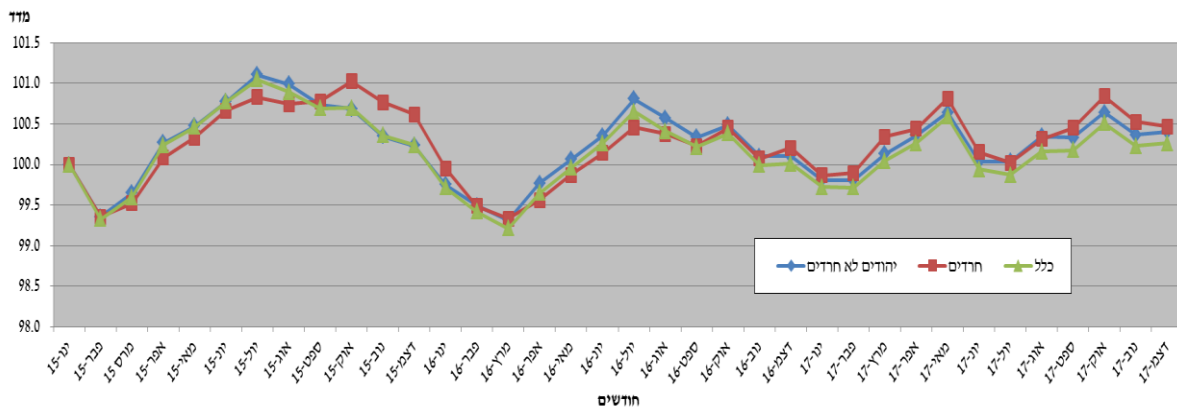
סעיף "התקשורת"- משקל סעיף זה נמוך יותר במשקי בית יהודים לא חרדים. ניתן לראות ש"שירותי טלפון נייד", משקלם גבוה יותר באוכלוסייה החרדית, לעומת "שירותי טלפון נייד", שמשקלם נמוך יותר באוכלוסייה החרדית וכן משקל ההוצאה על "שירותי אינטרנט" בשל אורח חייהם דבר המתבטא גם באחוזי בעלות נמוכים על מחשב ביתי (55.2% במשקי בית חרדים לעומת 84.5% במשקי בית יהודים לא חרדים).

לאחר שהובנו את ההבדלים בין סל הצריכה של משקי הבית החרדים לשל משקי הבית היהודים לא חרדים, ננסה לאמוד את שינויי המחירים עבור משקי הבית של החרדים ומשקי הבית היהודים לא חרדים.

4.1.2- השתנות המחירים של קבוצות הצריכה במשקלי האוכלוסייה החרדית

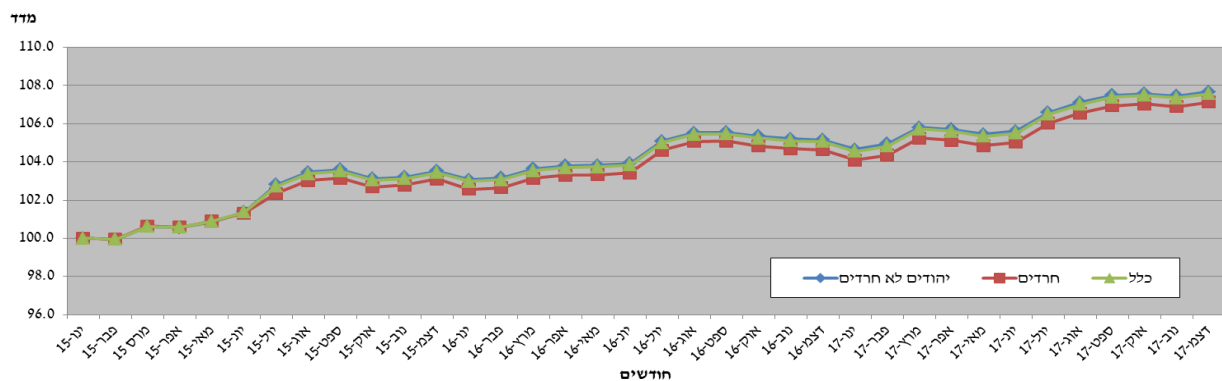
בחלק זה יוצגו וינתחו גרפים הממחישים את השתנות המחירים בסלים השונים בתקופה הנידונה (ינואר 2015-דצמבר 2017).

גרף 2. - מדד המחירים לצרכן הכללי עבור משקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה, 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015=100.0 נקודות)

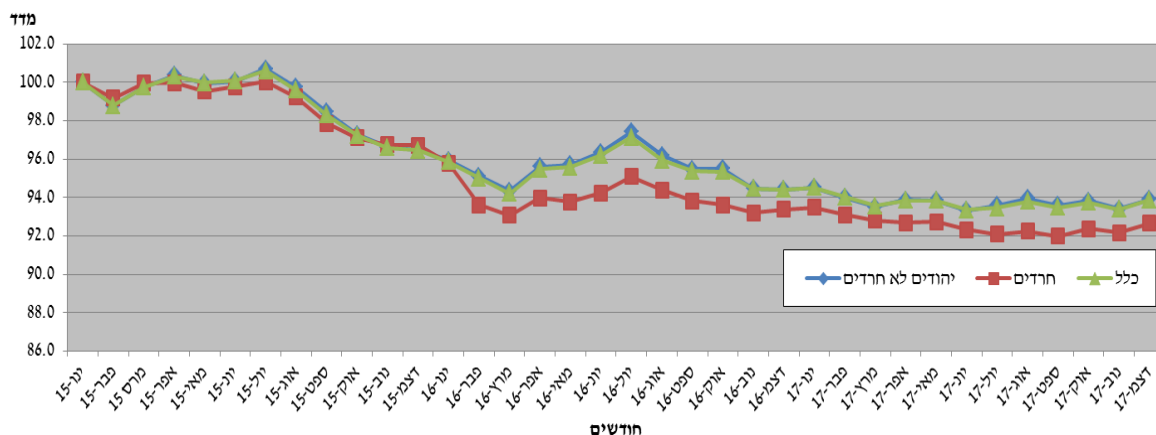
מהגרף עולה כי מגמת השינויים של המדד הכללי דומה בכל שלושת הסלים ואין דפוס קבוע מהיחס למדד הכללי. בחודש ספטמבר 2015 המגמה במשקי הבית החרדים הפוכה לזו של משקי הבית היהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה, אולם אחר כך המגמות מתכנסות. תיאור מעמיק יותר של פערי המגמות בין האוכלוסיות המוצגות בגרף מראה כי בחודש ספטמבר 2015 מצטמצם הפער בין שלושת המדדים אך בעוד שברמת מדד החרדים חלה עליה בחודשים ספטמבר-אוקטובר 2015, ברמת המדד של כלל האוכלוסייה ומדד היהודים לא חרדים חלה ירידה. בין החודשים מרץ עד אוגוסט 2015, ואפריל 2016-ספטמבר 2016, רמת מדד החרדים נמוכה יותר מרמתו של המדד הכללי ומדד היהודים לא חרדים. החל מחודש נובמבר 2015 עד מרץ 2016 וכן מאוקטובר 2016 עד סוף שנת 2017 מגמת השינוי בשלושת הקבוצות זהה אך רמת מדד החרדים גבוהה יותר משל רמת הכלל ורמת היהודים לא חרדים. בסוף שנת 2017 עמד המדד הכללי לכלל האוכלוסייה ולאוכלוסייה היהודית לא חרדית על 100.3 ו-100.4 בהתאמה ואילו מדד האוכלוסייה החרדית עמד על 100.5 מכאן שהשוואה בין שלושת האוכלוסיות לפי המדד הכללי אינה מצביעה על מגמה מסוימת לכן השוואה של שינויי המחירים ברמת סעיפי הוצאות מפורטת יותר תוכל לתת אור על חלק מההבדלים במדד הכללי.

גרף 3. - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "דיור", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015=100.0 נקודות)

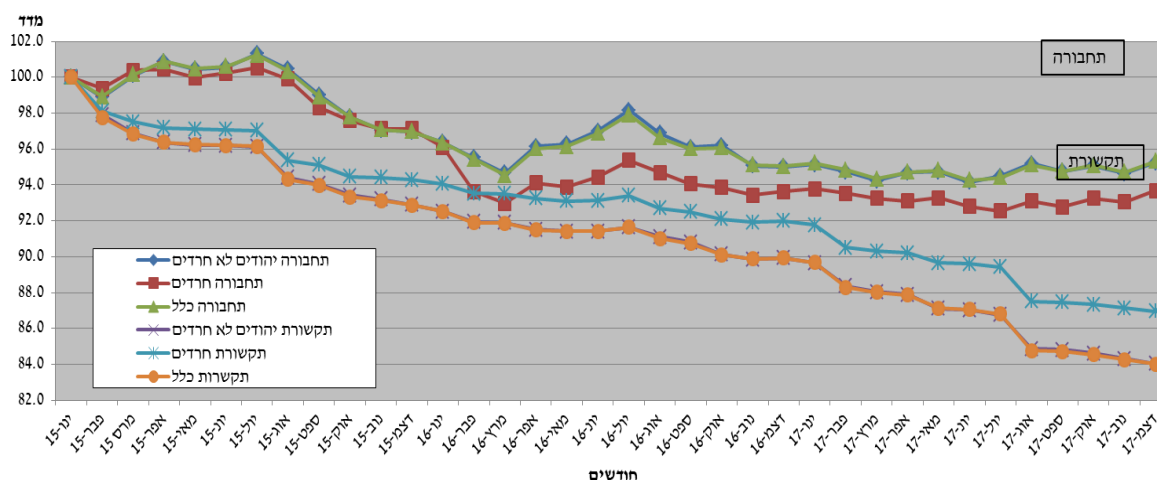
המשקל עבור "שירותי דיור בבעלות דירים" מהווה את משקל ההוצאה הגדול ביותר עבור פריט בסל הצריכה של משקי בית חרדים ומשקי בית יהודים לא חרדים (21.1%-18.0% בהתאמה). יש לו גם משקל משמעותי בסל הצריכה של האוכלוסייה הכללית (17.7%). כמו כן, המגמות במדד המחירים עבור שלושת הקבוצות דומות מאוד עבור כל תקופת החקירה. מחודש יולי 2015 ניתן לראות עליות מחירים בכל שלושת האוכלוסיות אך אצל האוכלוסייה החרדית רמת המדד נמוכה יותר משל האוכלוסייה הכללית והיהודים לא חרדים. ההשפעה הגבוהה על המדד הייתה עלית מחירים חדה בסעיף "הוצאות דיור אחרות, תיווך, עריכת חוזים, ביטוח וכו'" ומכיוון שמשקל סעיף זה באוכלוסייה החרדית הוא נמוך יותר (0.8 לעומת 1.4 באוכלוסייה היהודית לא חרדית) הם הושפעו בעוצמה חלשה יותר.

גרף 4. - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "תחבורה ותקשורת", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015=100.0 נקודות)

מהתבוננות בגרף ניתן לראות שמגמות המדד זהות בין שלושת סוגי האוכלוסיות אך קיימים פערים בהשתנות המחירים בסעיף זה בין האוכלוסיות. בעיקר בולטת ירידת המחירים בפברואר 2016 אשר חזקה יותר במדד האוכלוסייה החרדית וממשיכה להישאר נמוכה יותר ממדד הכלל ומדד האוכלוסייה היהודית לא חרדית עד דצמבר 2017. כדי להבין איזה סעיף הוא בעל התרומה המשמעותית נתבונן בגרף הבא:

גרף 5. - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "תחבורה" וסעיף "תקשורת", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015=100.0 נקודות)

משקל סעיף "התחבורה" בסל הצריכה של משקי בית חרדים הוא 10.9% בעוד שעבור האוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה הוא 18.6% ו-18.0% בהתאמה. משקל סעיף "התקשורת" הוא 1.9% באוכלוסייה החרדית ו-2.5% ו-2.6% באוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה.

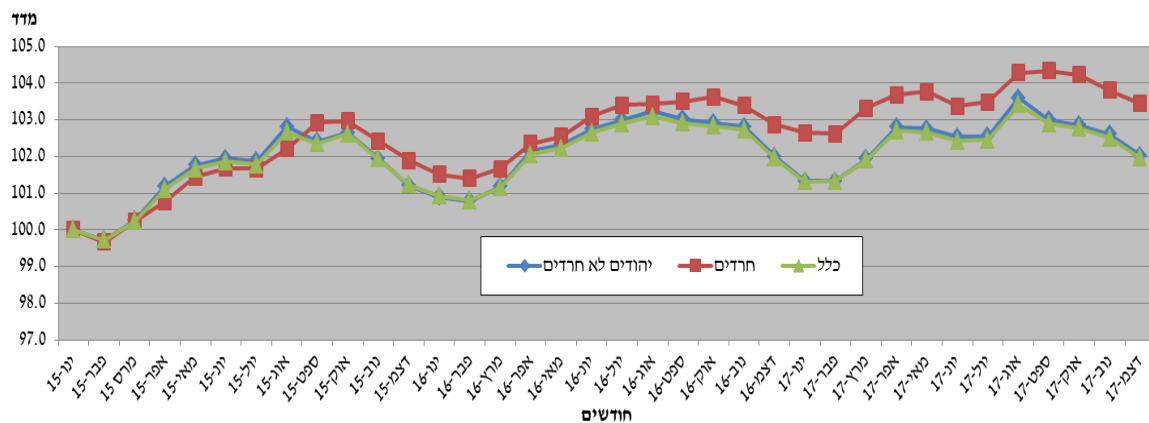
ניתן לראות מהגרף שהפער העיקרי בסעיף הראשי "תחבורה ותקשורת" נובע משינויי מחירים בסעיף המשני "התחבורה" ופחות מושפע מסעיף "התקשורת" ולכן אתמקד בעיקר בשינויים בסעיף התחבורה.

ירידה ראשונה שניתן להבחין בה בגרף 4 היא בחודש פברואר 2015 אשר באה לידי ביטוי גם בסעיף התחבורה וגם בסעיף התקשורת. ירידה זאת הייתה חדה יותר בכלל האוכלוסייה ובמשקי הבית היהודים לא חרדים מאשר במשקי הבית של החרדים (1.2% ו-0.8% בהתאמה). לאחר מכן בחודשים מרץ ואפריל 15 רואים בסך הכל עליה בסעיף "תחבורה ותקשורת" אך כשמסתכלים על הגרף המופרד ניתן לראות שהמגמות הפוכות. בסעיף "התחבורה" מסתכמת עליית המחירים בחודשים אלו ב-2% במדד כלל האוכלוסייה ומדד האוכלוסייה היהודית לא חרדית ושל 1.1% במדד האוכלוסייה החרדית. הסעיף שתרם לעליית המחירים בחודש זה הוא "הוצאות על נסיעות וטיסות לחו"ל וטיסות בארץ" שבו יש שינויים גדולים בחודשים אלו. רכיב זה הוא בעל משקל גדול בסל של משקי בית יהודים לא חרדים ובסל של כלל האוכלוסייה ולכן רואים שההשפעה עליהם הורגשה בעוצמה גדולה יותר. במקביל בחודשים אלו נצפתה ירידת מחירים בסעיף התקשורת שמסתכמת בכ-1.5% במדד כלל האוכלוסייה ומדד האוכלוסייה היהודית לא חרדית ו-1% במדד האוכלוסייה החרדית.

בחודשים יוני-יולי 15 וכן יוני-יולי 16 ניתן להבחין במגמת עלייה בסעיף התחבורה שמקורה בעלייה במחירי הסעיף "שיעורי נהיגה ושכירת רכב" וכן ב"הוצאות על נסיעות לחו"ל" בעוד שבסעיף התקשורת ישנה יציבות מחירים. החל מחודש אוגוסט 15 עד נובמבר 15 ישנה ירידה חדה בשני הסעיפים. בסעיף התחבורה ההסבר נעוץ בירידת מחירים בסעיף "רכב פרטי ואחזקתו" ובפרט בתת הסעיף "דלק ושמן לרכב" שהראה ירידה במחירי הדלק של קרוב ל-9% במהלך תקופה זאת, מכיוון שהמשקל של סעיפים אלו גדול יותר במשקי הבית היהודים לא חרדים ובכלל האוכלוסייה מאשר במשקי הבית החרדים (פי שתיים), הורגשה הירידה בעוצמה נמוכה יותר

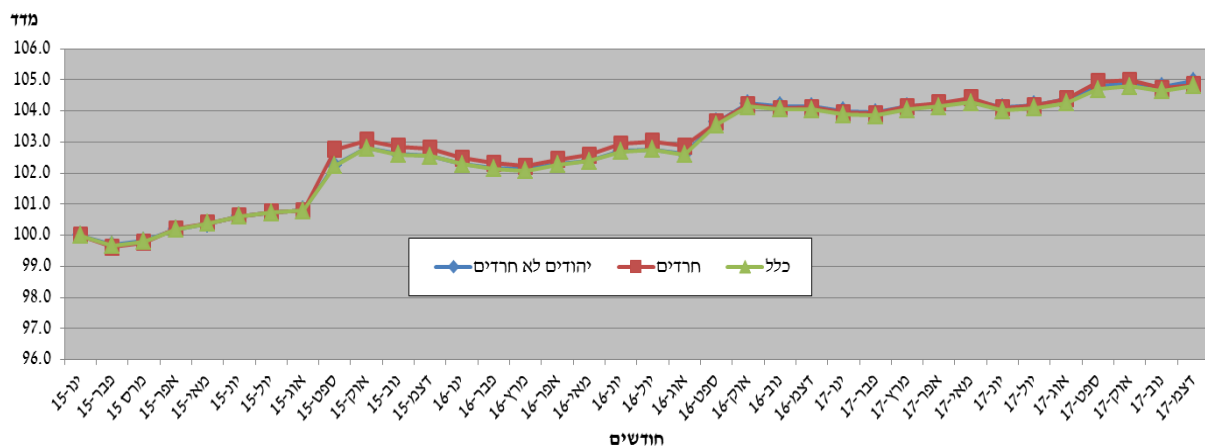
במשקי הבית של החרדים. בסעיף התקשורת רואים ירידה של למעלה מ-5% בתת הסעיף "שירותי טלפון נייד". עוד ירידה חדה היא בחודשים ינואר-מרץ 16 שהייתה חזקה יותר במשקי הבית החרדים והיא נובעת מירידת מחירים חדה בסעיף "נסיעה בתחבורה ציבורית" שהוא בעל משקל רב יותר בקרב האוכלוסייה החרדית. לאחר מכן רמת מדד החרדים נשאר נמוך יותר משל כלל האוכלוסייה והאוכלוסייה היהודית לא חרדית עד סוף שנת 2017. כל השינויים הללו הביאו לכך שבסעיף "תחבורה ותקשורת" הובחנה בסוף שנת 2017 ירידה של 6.1% במדד האוכלוסייה היהודית לא חרדית ובמדד כלל האוכלוסייה ולירידה של 7.3% במדד האוכלוסייה החרדית.

גרף 6 - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "חינוך, תרבות ובידור", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015 = 100.0 נקודות)

משקל סעיף "חינוך, תרבות ובידור" בסל הצריכה של משקי בית חרדים הוא 14.3% בעוד שעבור האוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה הוא 12.2% ו-11.7% בהתאמה. מהגרף עולה שקיימת תנודתיות רבה בסעיף זה בכל שלושת האוכלוסיות. כמו כן ניתן לראות שרמת מדד החרדים גבוהה יותר מרמת מדד הכלל והאוכלוסייה היהודית לא חרדית החל מחודש ספטמבר 15 עד סוף שנת 2017. כדי לנתח טוב יותר את המגמות בגרף נתבונן בשני הגרפים הבאים עבור כל אחד מתתי הסעיפים "שירותי חינוך" ו"תרבות ובידור":

גרף 7 - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "שירותי חינוך", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015 = 100.0 נקודות)

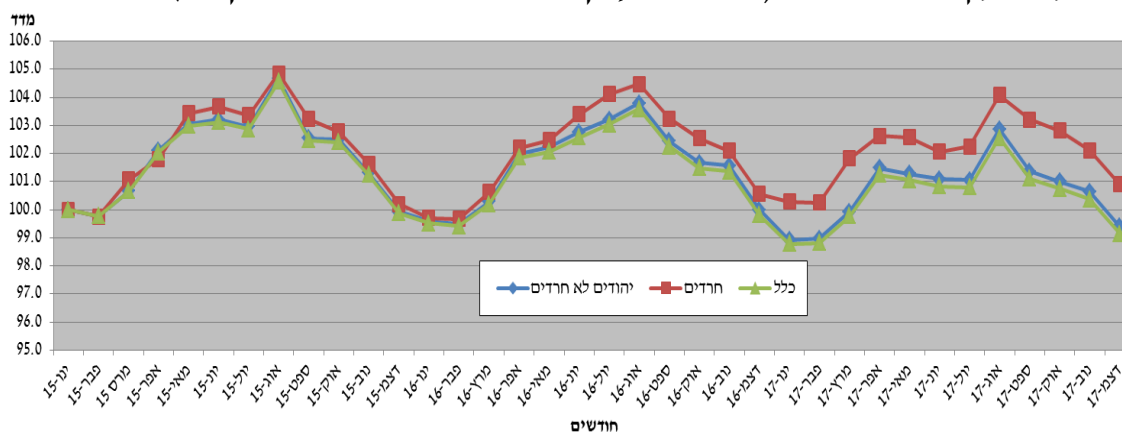

משקל סעיף "שירותי חינוך" בסל הצריכה של משקי בית חרדים הוא 9.2% בעוד שעבור האוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה הוא 5.8%.

בגרף זה ניתן לראות שמגמת המדד עבור כל שלושת האוכלוסיות זהה. אך מחודש אוגוסט 15 רמת מדד החרדים הייתה מעט יותר גבוהה משל האוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה.

מדד שירותי החינוך כולל בתוכו הוצאה על גנים, בתי ספר יסודיים ועל תוכניות. מבדיקת הנתונים עולה שבין החודשים ספטמבר לאוקטובר בכל שלושת השנים שנבדקו, חלה עליה במדד "תשלום למוסדות לימוד קדם יסודי", מדד "שכר לימוד לביה"ס יסודי" ומדד "שכר לימוד לביה"ס על יסודי" של למעלה מ- 3% בכל אחד מהסעיפים (פרט לשנת 2017 שאז נצפתה עלייה מתונה יותר). משקל שלושת הסעיפים הנ"ל באוכלוסייה החרדית הוא 6.3% לעומת 3.0% באוכלוסייה היהודית לא חרדית. מכיוון שמשקל ההוצאה בסל של שלושת הסעיפים הללו גדול יותר באוכלוסייה החרדית זה התבטא בעלייה גדולה יותר במדד "שירותי החינוך" באוכלוסייה החרדית בעוד שבשתי האוכלוסיות הנתונות נצפתה עלייה אך בעוצמה נמוכה יותר.

גרף 8. - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "תרבות ובידור", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015=100.0 נקודות)

בסעיף זה קיימת תנודתיות רבה ומחזוריות לאורך השנים בעיקר לאור העובדה שפריטים רבים בקבוצת הצריכה הנ"ל הם בעלי אופי עונתי וקשורים לימי חג, לחופשת הקיץ ולחופשות מרוכזות של כלל המשק. משקל סעיף "תרבות ובידור" בסל הצריכה של משקי בית חרדים הוא 5.1% בעוד שעבור האוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה הוא 6.4%-5.9% בהתאמה.

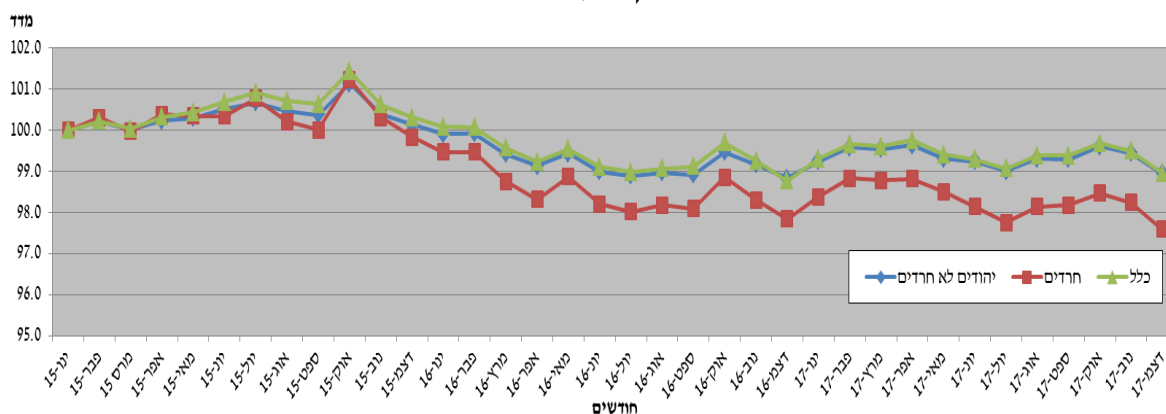
מניתוח הנתונים עולה כי: בחודשים מרץ עד מאי הייתה עלייה במדד עבור כל שלושת האוכלוסיות בכל שלושת השנים. סעיף "תרבות ובידור" מורכב מהוצאה על "הארחה, נופש וטיולים" שכולל הוצאה על: כפר נופש, אכסניות ואירוח כפרי, מלונות ובתי הבראה, והתרחשו בו בחודשים אלו עליות מחירים.

עלייה חדה נוספת שניתן להבחין בה בכל השנים חלה בחודש אוגוסט. ניתן להסביר עלייה זאת בשל עליה בסעיף "הארחה, נופש וטיולים" עונת הקיץ והחופשות המשפחתיות השנתיות. בחודש ספטמבר ניתן להבחין בירידת מחירים חדה בסעיף "הבראה ונופש, בידור וטיולים" לאחר עונת הקיץ. ושוב פעם החל מחודש נובמבר לאחר תקופת החגים.

נקודת נוספת מעניינת שחשוב לשים לב אליה והיא מבהירה את ההשפעה של המשקלות השונים בכל אחת מהאוכלוסיות, לסעיפים השונים של מדד "חינוך, תרבות ובידור" היא השינוי בחודש ספטמבר שניתן לראות בגרף 6 בכל שלושת השנים: במשקי הבית החרדים ישנה עליית מחירים בחודשים אלו לעומת ירידת מחירים במשקי הבית היהודים לא חרדים ובכלל האוכלוסייה. כשמסתכלים על גרפים 7 ו-8 רואים שבסעיף "תרבות ובידור" הייתה ירידת מחירים בחודש

ספטמבר בכל האוכלוסיות ואילו בסעיף "שירותי חינוך" הייתה עליית מחירים בחודש ספטמבר שעיקרה נבע מעליית מחירים בכל סעיפי שכר הלימוד של למעלה מ-3% בכל סעיף לכל שלושת האוכלוסיות. מכיוון שמשקל סעיפים אלו גבוה ביותר מפי 2 במשקי הבית החרדים, ומשקל סעיף שירותי חינוך גם כן גבוה יותר במשקי הבית החרדים, נצפתה מגמה הפוכה בחודש ספטמבר.

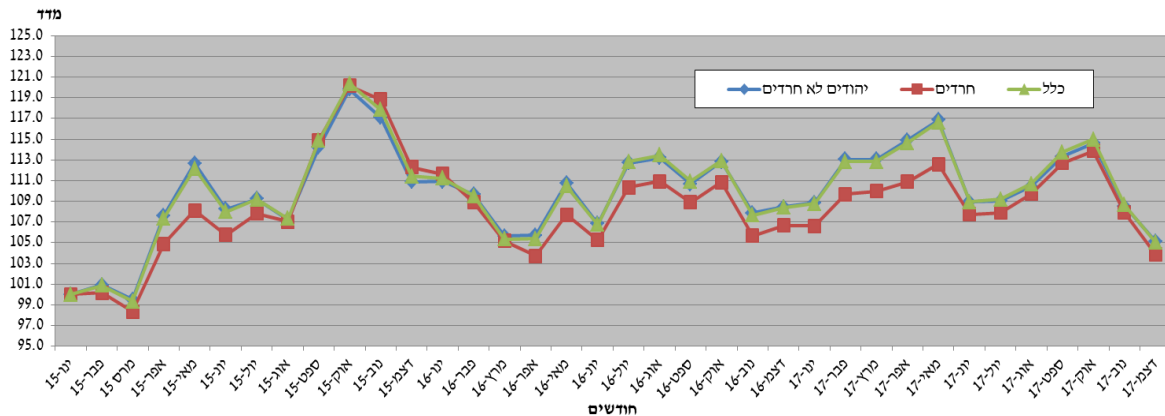
גרף 9. - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "מזון, פרט לירקות ופירות", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015 = 100.0 נקודות)

משקל סעיף "מזון, פרט לירקות ופירות" בסל הצריכה של משקי בית חרדים הוא 15.1% בעוד שעבור האוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה הוא 12.9%-13.8% בהתאמה. מהתבוננות בגרף ניתן לראות מגמות זהות בכל שלושת האוכלוסיות. ניתן לראות שעל אף שהמגמות זהות, השינויים במדד האוכלוסייה החרדית חזקים יותר הן בעת עליית מחירים והן בעת ירידת מחירים, מה שמלמד על כך ששינויי המחירים במדד המזון משפיעים יותר על משקי הבית החרדים שמשקל הוצאתם על סעיף זה הוא הגבוהה ביותר (15.1% לעומת 12.9% במשקי הבית היהודים לא חרדים). ניתן לציין בעיקר את:

1. עליית המדד בחודש יולי 15 שנגרמה בעיקר בשל עליית מחירי בשר, עופות, דגים ומוצריהם. סעיף זה הוא בעל משקל גבוהה בסל של שלושת האוכלוסיות ונצפתה בו עלייה של למעלה משני אחוזים.
2. ירידת המחירים בחודשים אוגוסט וספטמבר 15 שהייתה חזקה יותר במשקי הבית החרדים כתוצאה מירידה חדה במחירי "לחם, דגנים ומוצרי בצק", "שמנים ומרגרינה", "משקאות" ו"סוכר, ריבה וממתקים" שמהווים משקל גדול בסל הצריכה של החרדים.
3. עליית המדד בחודש אוקטובר 15 שהייתה חדה יותר במשקי הבית החרדים ונגרמה מעליית מחירים בסעיף "לחם דגנים ומוצרי בצק", "שמנים ומרגרינה" ו"משקאות".
4. ירידות מחירים חדות בנובמבר דצמבר 15 שהיו חזקות יותר במשקי הבית החרדים כתוצאה חדה מירידה במחירי "בשר, עופות, דגים ומוצריהם" של למעלה מ-3%.
5. מדצמבר 15 ניתן לראות שמדד החרדים נמצא מתחת למדד היהודים לא חרדים ומדד כלל האוכלוסייה והפער ביניהם הולך וגדל.

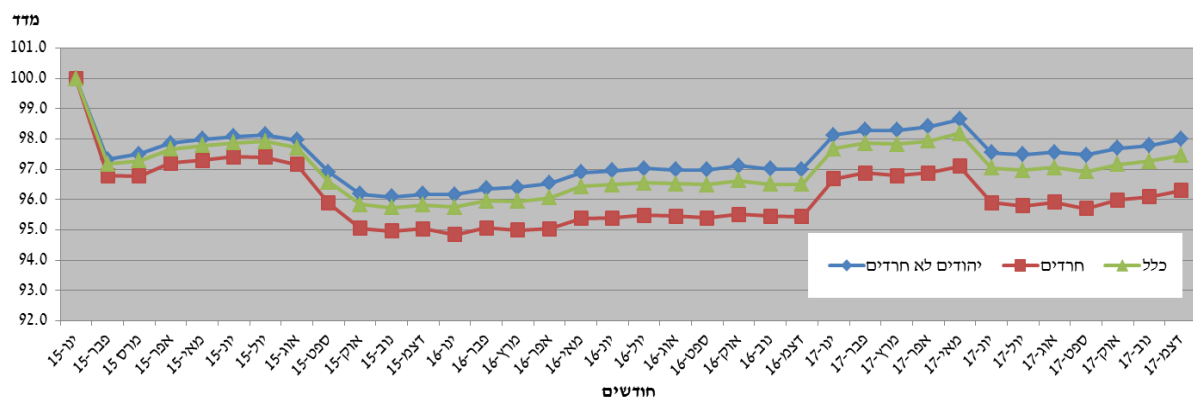
גרף 10. - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "ירקות ופירות", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015 = 100.0 נקודות)

משקל סעיף "ירקות ופירות" בסל הצריכה של משקי בית חרדים הוא 3.7% בעוד שעבור האוכלוסייה היהודית לא חרדית וכלל האוכלוסייה הוא 2.7%-2.9% בהתאמה. מהגרף עולה כי מגמת השינויים של המדד "ירקות ופירות" דומה בכל שלושת הסלים אך רמת מדד החרדים נמוכה יותר ברוב החודשים מרמתו של המדד הממוצע ומדד היהודים לא חרדים. ניתן להבחין במספר שינויי מחירים בולטים:

1. בחודשים אפריל-מאי קיימת עלייה חדה במחירי הפירות הטריים כאשר פירות הקיץ כננסים לשוק ובמהלך חודשים ספטמבר-אוקטובר שבהם עלייה חדה במחירי הירקות הטריים. שני סעיפים אלו מהווים את המשקל הגבוהה ביותר בסעיף ההוצאה על "ירקות ופירות".
2. בחודשים נובמבר-דצמבר ניתן להבחין בירידת מחירים חדה אשר נגרמת כתוצאה מירידת מחירי הפירות הטריים וגם מירידת מחירי הירקות.

גרף 11. - מדד המחירים לצרכן למשקי בית חרדים, משקי בית יהודים לא חרדים וכלל האוכלוסייה עבור סעיף "אחזקת הדירה", 2015-2017 (תקופת הבסיס ינואר 2015 = 100.0 נקודות)

משקל סעיף אחזקת הדירה במשקי הבית החרדים הוא גבוה 10.4% לעומת משקי הבית היהודים לא חרדים 9.6%. כתוצאה מכך ניתן לראות ששינויי מחירים בסעיף זה השפיעו יותר על מדד

האוכלוסייה החרדית ונרשמה ירידה של 3.7% בסוף 2017 לעומת ירידה של 2.0% במדד יהודים לא חרדים.

בסעיף זה ניתן להבחין בירידות מחירים חדות בחודש פברואר 15 ובחודשים ספטמבר-אוקטובר 15 ובכל יתר השנה ביציבות מחירים. שנת 2016 גם היא מאופיינת ביציבות רבה לאורך השנה ובשנת 2017 ניתן להבחין בעליית מחירים בחודש ינואר שלאחר מכן מתמתנת עד חודש מאי ושוב ירידה בחודש יוני שמתמתנת לאחר מכן עד דצמבר 17.

1. את ירידת המחירים של חודש פברואר 15 ניתן להסביר הודות לירידה של 10% במחיר החשמל והשפעתו הגדולה על משקי הבית החרדים בשל היות החשמל הרכיב בעל המשקל הגדול ביותר בסעיף אחזקת הבית בכל שלושת האוכלוסיות ואוכלוסיית החרדים בפרט (3.1% בקרב משקי בית חרדים ו-2.4% בקרב משקי בית יהודים לא חרדים).
2. ירידה חדה בחודשים ספטמבר-אוקטובר 15 נגרמה בעקבות ירידה במחירי החשמל של מעל 6%, ירידה במחירי הגז וירידה במחירי המים.
3. העלייה בחודש ינואר 17 נגרמה הודות לעליה בסעיף "חשמל לצריכה ביתית" ואילו הירידה במדד בחודש יוני 17 התרחשה הודות לסעיף "שירותי מים וביוב לצריכה ביתית".

מניתוח הנתונים לעיל ניתן לראות את ההבדלים בשינויי המחירים כאשר מחשבים מדד מחירים עבור האוכלוסייה החרדית ומדד מחירים עבור האוכלוסייה היהודית לא חרדית. המגמות שנצפו במדד בסוף התקופה (ינואר 2015 לעומת דצמבר 2017) ברוב קבוצות הצריכה הראשיות וכן סעיפי המשנה שנבדקו **לא הצביעו על מגמה חד משמעית לגבי האוכלוסייה החרדית**. בחלק מקבוצות הצריכה הראשיות כאשר נראתה עליה במדד היא הייתה גבוהה יותר אצל החרדים ובחלק מהמקרים העלייה במדד אצל היהודים לא חרדים הייתה גבוהה יותר ולהפך. כנ"ל במקרה של ירידה במדד. מסקנה זאת מתחזקת עוד יותר כאשר בוחנים את גרף 2 שמראה את השתנות המדד הכללי במהלך התקופה, גם כאן ניתן לראות שאין מגמה עקבית לאורך תקופת החקירה. לעיתים מדד החרדים נמצא גבוהה יותר ממדד האוכלוסייה היהודית לא חרדית ולעיתים הוא נמצא מתחת למדד האוכלוסייה היהודית לא חרדית ולא ניתן לומר שאחד מהם משתנה בקצב מהיר יותר או איטי יותר. בסוף שנת 2017 הראה המדד הכללי עבור האוכלוסייה החרדית גידול של 0.5% לעומת גידול של 0.4% במדד של האוכלוסייה היהודית לא חרדית.

4.2- מדד העוני

בחלק זה מובאים הממצאים שהתקבלו על ממדי העוני לפי קבוצות האוכלוסייה בשנת 2015. ראשית יוצגו נתוני הכנסה והוצאה שמהם נגזרו קווי העוני.

לוח י. - הכנסה חודשית למשק בית לפי סוג הכנסה (ש"ח) ולפי סוג משק הבית, 2015

סוג ההכנסה	כלל האוכלוסייה	משקי בית חרדים	משקי בית יהודים לא חרדים
נפשות במשק הבית	3.28	5.24	2.95
נפשות סטנדרטיות במשק הבית	2.71	3.76	2.52
הכנסה כספית ברוטו למשק בית	18,671	12,616	20,774
הכנסה כספית כלכלית למשק בית	16,569	9,505	18,673
הכנסה כספית כלכלית לנפש סטנדרטית	6,121	2,531	7,399
הכנסה כספית כלכלית לנפש סטנדרטית לפי סולם ה-OECD	9,558	4,307	11,324
הכנסה כספית פנויה למשק בית	15,427	11,355	16,937
הכנסה כספית פנויה לנפש סטנדרטית	5,699	3,023	6,711
הכנסה כספית פנויה לנפש סטנדרטית לפי סולם ה-OECD	8,899	5,145	10,272

מלוח י' ניתן ללמוד על הפערים בהכנסות בין סוגי האוכלוסיות השונים. ההכנסה הכספית ברוטו למשק בית חרדי מהווה 61% מההכנסה ברוטו של משקי בית יהודים לא חרדים, פער של 39%. פער זה בין האוכלוסיות גדל כאשר בוחנים את ההכנסה הכלכלית למשק בית (לפני תשלומי העברה ומיסים) ל- 49% ומצטמצם כאשר בוחנים את ההכנסה הפנויה (לאחר תשלומי העברה ומיסים) ל-33%.

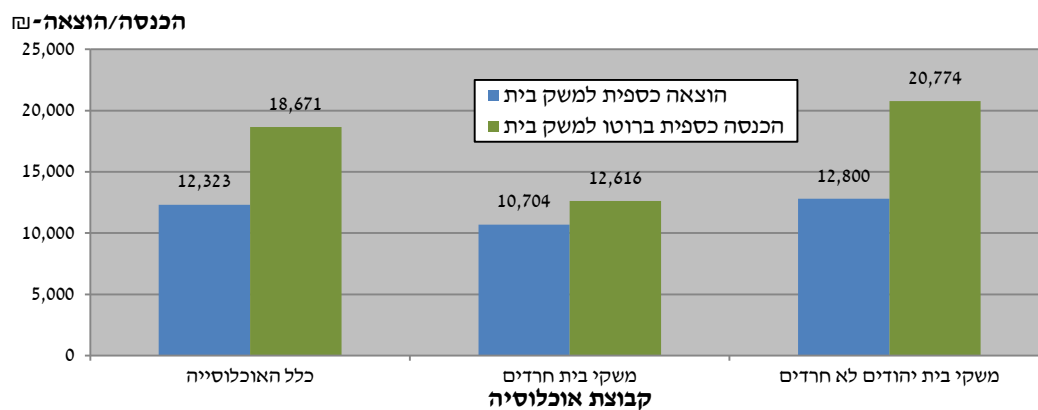
לוח יא. - הוצאה חודשית למשק בית לפי סוג הוצאה (ש"ח) ולפי סוג משק הבית, 2015

סוג ההוצאה	כלל האוכלוסייה	משקי בית חרדים	משקי בית יהודים לא חרדים
הוצאה כספית למשק בית	12,323	10,704	12,800
הוצאה כוללת לתצרוכת	15,407	13,676	16,103
הוצאה כספית לתצרוכת לנפש סטנדרטית	4,553	2,850	5,072
הוצאה כספית לתצרוכת לנפש סטנדרטית לפי סולם ה-OECD	7,108	4,850	7,763

ההוצאה לתצרוכת של משקי בית חרדים מהווה 85.0% מההוצאה המקבילה במשקי בית יהודים לא חרדים, פער של 15%. כאשר בודקים את ההוצאה הזאת לפי נפש סטנדרטית הפער גדל. לפי סולם השקילות הישראלי מהווה הוצאת משקי בית חרדים 56.2% מהוצאת משקי בית יהודים לא חרדים (פער של 43.8%) ומצטמצם ב-6.3 נקודות האחוז במעבר לסולם השקילות של ה-OECD (פער של 37.5%).

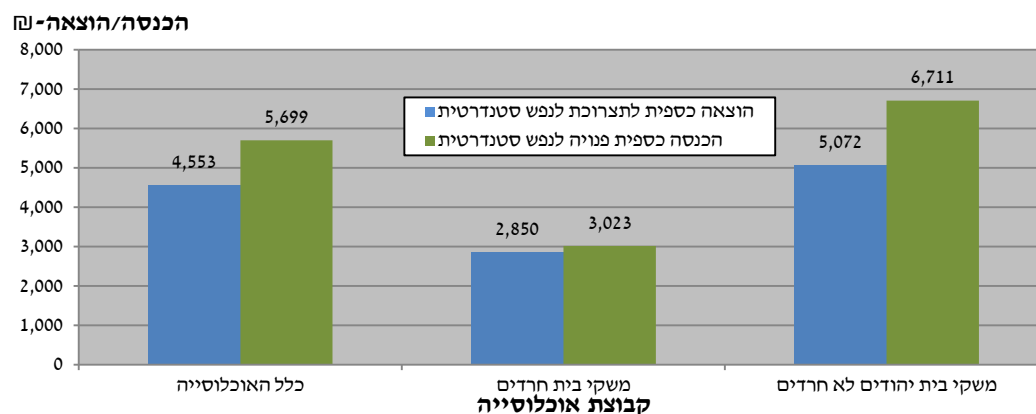
מהשוואת ההוצאה הכספית להכנסה הכספית ברוטו למשק בית בגרף 12 להלן ניתן לראות כי הוצאות משקי הבית החרדים מהוות 84.8% מהכנסתם בעוד שבכלל האוכלוסייה ובמשקי הבית היהודים לא חרדים מהווה ההוצאה 66.0% ו-61.6% מההכנסה בהתאמה.

גרף 12. - הוצאה והכנסה כספית למשק בית לפי קבוצות אוכלוסייה, 2015

כאשר משווים את ההוצאה להכנסה הכספית נטו לנפש סטנדרטית (גרף 13 להלן), גדל עוד יותר החלק מהווה ההוצאה מתוך ההכנסה. בכלל משקי הבית ובמשקי הבית יהודים לא חרדים, מהווה כעת ההוצאה 79.5% ו- 75.6% מסך ההכנסה, בעוד שמשקי הבית החרדים צורכים 94.3% מהכנסתם.

גרף 13. - הוצאה והכנסה כספית לנפש סטנדרטית לפי קבוצות אוכלוסייה, 2015

4.2.1 - ממדי העוני

לוח יב. - תחולת העוני באחוזים לפי קבוצות אוכלוסייה ולפי קווי עוני שונים, 2015

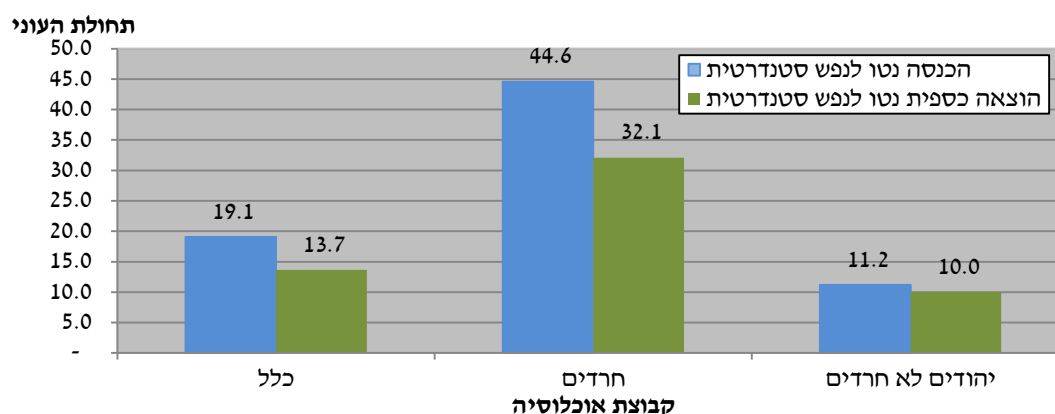
הוצאה כספית נטו לנפש סטנדרטית לפי OECD	הוצאה כספית לנפש סטנדרטית	הכנסה לנפש סטנדרטית לפי OECD	הכנסה לנפש סטנדרטית	
3,001	1,978	3,832	2,527	קו העוני
				משקי בית
13.5	13.7	20.0	19.1	כלל
27.0	32.1	39.5	44.6	חרדים
10.9	10.0	13.0	11.2	יהודים לא חרדים
				מס' נפשות
12.9	15.5	20.0	21.7	כלל
28.1	35.9	44.3	52.4	חרדים
8.3	9.1	8.8	8.9	יהודים לא חרדים
				מס' ילדים
14.2	19.3	26.0	30.0	כלל

חרדים	59.9	49.8	40.3	30.3
יהודים לא חרדים	8.8	7.0	8.1	5.8

בלוח יב' מוצגים הנתונים על תחולת העוני בקרב משקי בית, נפשות וילדים בכל אחד מקבוצות האוכלוסייה לפי ההגדרות השונות של קו העוני. השורה הראשונה בלוח מציגה את המשתנה וסולם השקילות המגדיר את קו העוני. ניתן לראות שתחולת העוני בקרב משקי בית, נפשות וילדים גבוהה יותר עבור כל ההגדרות של קו העוני בקרב האוכלוסייה החרדית. מניתוח מעמיק של הנתונים המוצגים בטבלה ניתן להגיע למספר מסקנות:

1. חישוב העוני לפי ההוצאה הכספית לנפש סטנדרטית, הן לפי סולם ה-OECD, והן לפי סולם השקילות הישראלי, כפי שהומלץ בדו"ח ועדת העוני (2006) מצמצמים משמעותית את תחולת העוני כמעט בכל קבוצות האוכלוסייה שנבדקו. על פי הטבלה ניתן לראות שלפי סולם השקילות הישראלי שיעור משקי הבית החרדים ה"נחלצים" מהעוני עמד על $28.1\% = 0.719 = 32.1/44.6$ שהם 28.1% (פחות) כתוצאה מחישוב העוני על פי ההוצאה הכספית. שיעור הנפשות והילדים החרדים ש"נחלצו" מהעוני גם הוא גבוהה ועומד על 31.5% ו- 32.7% בהתאמה.

גרף 14. תחולת העוני במשקי הבית, לפי הוצאה והכנסה נטו לנפש סטנדרטית (סולם שקילות ישראל), 2015

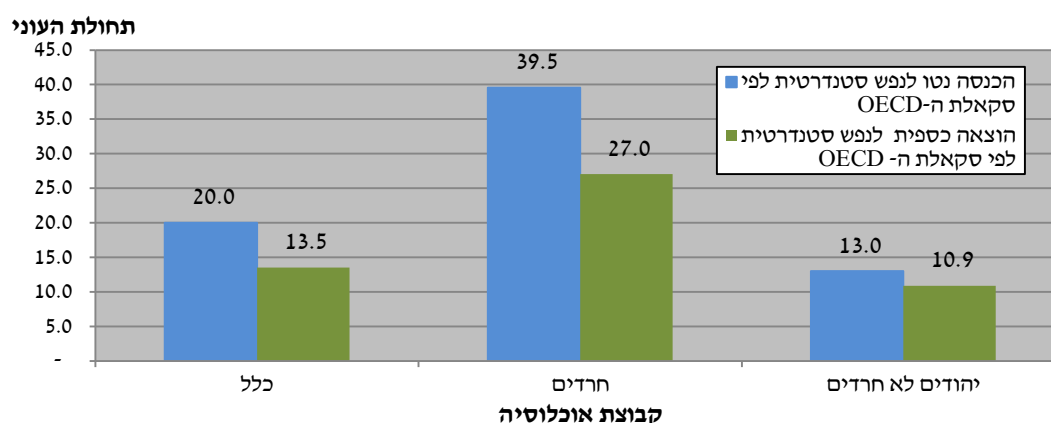

2. השוואה בין שני הטורים הראשונים מלמדת על ההשפעה של סולם השקילות על תחולת העוני. ניתן לראות כי תחולת העוני לפי הגדרת ה-OECD נמוכה יותר כמעט בכל המקרים. אך בעוד שבכלל האוכלוסייה ובקרב משקי הבית היהודים לא חרדים תחולת העוני הראתה ירידות קלות, במשקי בית חרדים נמדדו פערים משמעותיים יותר בתחולת העוני. אחוז הנפשות במשקי הבית החרדים ש"נחלצו" מהעוני בעקבות מעבר לסולם השקילות של ה-OECD הוא 15.4% לעומת 7.7% מהנפשות בכלל האוכלוסייה. הסיבה לכך נעוצה בעובדה שסולם המדידה של ה-OECD נותנת משקל נמוך יותר למשפחות גדולות ולכן במשקי הבית החרדים שמאופיינים במספר רב של נפשות במשק הבית, נמדדה תחולת עוני נמוכה יותר. תוצאות זהות מתקבלות גם מהשוואה בין שני הטורים האחרונים שבהם חושבה תחולת העוני לפי הוצאות כספיות עבור כל אחת מסקאלות

המדידה. גם במקרה זה רואים שתחולת העוני המתקבלות נמוכות יותר עבור סולם המדידה של ה-OECD.

3. השוואת ההוצאה הכספית לנפש סטנדרטית לפי סולם השקילות של ה-OECD בהשוואה להכנסה הכספית נטו לנפש סטנדרטית לפי סולם השקילות של ה-OECD מצמצם בצורה עוד יותר משמעותית את תחולת העוני. שיעור משקי בית חרדים, נפשות וילדים הנחלצים מהעוני במדידה לפי סולם זה עומד על 31.6%, 36.5% ו-39.2% בהתאמה. נתונים אלו שוב מראים את היתרון הנמוך יותר שסולם ה-OECD מעניקה למשפחות גדולות.

גרף 15. תחולת העוני במשקי הבית, לפי הוצאה והכנסה כספית נטו לנפש סטנדרטית (סולם שקילות OECD), 2015

4.2.2- אומדן הכנסה מגמ"חים

השפעה נוספת שנבדקה בעבודה זאת היא ההשפעה של גמ"חים ותרומות כמקור הכנסה במשקי בית חרדים. אופן חישוב האומדן פורט בפרק המתודולוגיה וחישוב תחולת העוני חושבה מחדש עבור האוכלוסייה החרדית. התוצאות מופיעות בלוח יג' להלן:

לוח יג. תחולת העוני בקרב משקי בית חרדים לפני ואחרי הוספת הכנסה מגמ"חים, 2015

הכנסה פנויה לנפש סטנדרטית לפני הוספת הכנסה מגמ"חים	הכנסה פנויה לנפש סטנדרטית אחרי הוספת הכנסה מגמ"חים	
2,527		קו העוני
43.8	44.6	משקי בית
51.9	52.4	נפשות
59.6	59.9	ילדים

ניתן לראות מהלוח שחלה אומנם ירידה בתחולת העוני של משפחות חרדיות כתוצאה מתוספת ההכנסה מגמ"חים, אך היא נמוכה מאוד ומחלצת רק 1.8% מהמשפחות החרדיות מהעוני ופחות מזה בקרב נפשות וילדים חרדים.

המקורות הכספיים של מוסדות אלה הנם בעיקר, אך לא רק, מתרומות של משפחות חרדיות אחרות ולכן לטענת דהן (1997) הם אינם יכולים לשמש מנוף משמעותי לאור המצב הכלכלי הכולל של אוכלוסייה זאת ולפי התוצאות אכן כך נראה הדבר. אולם אדגיש כאן שזהו רק אומדן ראשוני

ויתכן שהכנסת שיפורים באיסוף הנתונים של סעיף ההוצאה לתרומות (כמו למשל שאלה ספציפית על תרומה למוסדות גמילות חסדים), והוספת סעיף נוסף של הכנסה ממוסדות גמילות חסדים לשאלון, תיתן אומדן גבוה יותר, תסיע לשפר את הנתונים ובכך יושג מידע מקיף יותר על אחוז התרומות וסיוען למשפחות החרדיות.

לסיכום, בחלק זה נבדקה ההשפעה של השימוש במדידת עוני מכיוון ההוצאות על תחולת העוני ומהותוצאות עולה כי אכן מדידה כזאת מצמצמת את תחולת העוני. בנוסף נבדקה ההשפעה של סולם השקילות על העוני, והוצג ניסיון לאמוד מקור הכנסה נוסף למשקי הבית החרדים.

5. סיכום ומסקנות

בעבודה זאת נבדקה ההשפעה של מאפייני האוכלוסייה החרדית על שני מדדים מרכזיים: מדד המחירים לצרכן ותחולת העוני. למדדים אלו השפעה רבה על תכנון מדיניות ממשלתית כוללת ובפרט כלפי אוכלוסיות אלו, לרבות מדיניות הקצבאות וההטבות. לשם בדיקת ההשפעה הופרדה האוכלוסייה החרדית מיתר האוכלוסייה היהודית ונבנו עבורה מדדים נפרדים חדשים שהושאו לאלו של האוכלוסייה היהודית הלא חרדית.

מהעבודה לא עולות מסקנות חד משמעיות לגבי ההשפעה של בניית סל תצרוכת נפרד לאוכלוסייה החרדית לצורך חישוב מדד המחירים לצרכן שכן חישוב השתנות מחירים על בסיס משקולות ייחודים לאוכלוסייה החרדית מציג מגמה לא עקבית במהלך השנה לגבי השפעה של ירידת מחירים או עליית מחירים. ממצאים אלו נבדקו במשך 3 שנים.

מהנתונים עולה שבחלק מקבוצות הצריכה הראשיות כאשר נראתה עליה במדד היא הייתה גבוהה יותר אצל החרדים ובחלק מהמקרים העלייה במדד אצל היהודים לא חרדים הייתה גבוהה יותר ולהפך. כנ"ל במקרה של ירידה במדד. לעיתים מדד החרדים נמצא גבוהה יותר ממדד האוכלוסייה היהודית לא חרדית ולעיתים הוא נמצא מתחת למדד האוכלוסייה יהודית לא חרדית ולא ניתן לומר שאחד מהם משתנה בקצב מהיר יותר או איטי יותר ולכן לא ניתן לקבוע חד משמעית איזה השפעה יש לחישוב שינויי מחירים בהתבסס על סל תצרוכת נפרד. כן ניתן לומר שבסעיפים שלאוכלוסייה החרדית משקל גבוה בהם כמו "שירותי חינוך" ו"מזון, פרט לירקות ופירות" ו"אחזקת הדירה" כל שינוי מחירים (ירידה או עליה) בא לידי ביטוי בעוצמה חזקה יותר במדד של האוכלוסייה החרדית.

בסיכומי של דבר מדד המחירים לצרכן הכללי עבור האוכלוסייה החרדית גדל בשיעור גבוה יותר של 0.1 נקודות האחוז במהלך השנים 2015-2017 משל האוכלוסייה היהודית הלא חרדית וכלל האוכלוסייה.

מסקנות אלו עולות בקנה אחד עם המגבלות של בניית המדד עבור האוכלוסייה החרדית כפי שצינו בפרק המתודולוגיה, שכן יתכן שמגבלות אלו יוצרות הטיה במדד עבור האוכלוסייה החרדית. הנתונים נבדקו עבור פרק זמן של 36 חודשים ולכן הייתי מצפה לראות מגמה יותר בולטת ואולי התכנסות למגמה מסוימת, אך משום שלא על כך מצביעים הנתונים לא נראה שהממצאים מצדיקים בניית מדד מחירים לצרכן נפרד לאוכלוסייה זאת.

בכל אופן, כפי שצוין השתנות המחירים לסל הצריכה של החרדים בשנת 2017 יצאה גבוהה יותר מהמדד הכללי. ממצא זה חשוב להבנה של השפעת הקצבאות על אוכלוסייה זו. כ-24% מההכנסה

של אוכלוסייה זו מקורה מקצבאות ותמיכות שברובן ניתנות ממוסדות ממשלתיים (ראו נספח א'). הקצבאות מוצמדות למדד מחירים לצרכן הכללי. לכן כאשר יש עדכון של קצבאות האוכלוסייה החרדית שכמעט רבע מההכנסה שלה מגיעה ממקורות אלו, אוכלוסייה זו מפסידה יותר מהעדכון לשנת 2017. משמע שרמת החיים של החרדים תישחק בהצמדה של הקצבאות רק בגלל השוני בהרכב הסל של החרדים לעומת הסל הכללי. אין להתעלם מממצא זה שכן הוא חשוב מאוד להטויות מדיניות והפעלת תוכנית מדיניות לאוכלוסייה זו ובכלל.

המדד השני שנבדק בעבודה ומתקשר גם לרמת החיים של החרדים הינו תחולת העוני. החישוב החדש של מדד זה הראה שכאשר עוברים מחישוב עוני על בסיס הכנסות כספיות לחישוב עוני על בסיס הוצאות כספיות, תחולת העוני מצטמצמת באופן משמעותי. 31.5% מהאוכלוסייה החרדית יוצאים ממצב של עוני כאשר יש חישוב של קו העוני לפי ההוצאות. כאמור חישוב זה של עוני הומלץ במסקנות ועדת יצחקי. היציאה של האוכלוסייה החרדית מהעוני כאשר אופן החישוב משתנה מראה על רגישות המדד ודרכי הניתוח שלו, כפי שעלה מהמלצות יצחקי.

היבט נוסף הוא מדידה לפי סולם שקילות OECD בו המשקל של הילדים במשק הבית נמוך יותר מסולם השקילות הישראלי. גם פה שימוש בסולם שקילות בינלאומי מקובל "מחלץ" מהעוני משקי בית של חרדים. ראינו בעבודה שבמעבר לסולם השקילות של ה-OECD יורד שיעור העוני בצורה משמעותית בעיקר בקרב האוכלוסייה החרדית עקב כך שהוא נותן משקל נמוך יותר למשפחות הגדולות.

בדיקה נוספת שבוצעה היא תוספת של הגמ'חים להכנסות של המשפחות החרדיות. הגמ'חים מנהג מקובל וייחודי לאוכלוסייה החרדית. משמעותו עשייה שלא על מנת לקבל תמורה. בעבודה בוצע ניסוי ראשוני של הצמדת הגמ'חים (על פי אומדן תרומות בסקר הוצאות משק הבית) להכנסות החרדים בהקשר של מדד העוני. התקבל כי תוספת זו צמצמה תחולת העוני של החרדים, על פי המדד המקובל של ביטוח לאומי. ראוי להמשיך לבדוק כיוון זה ולפתח אותו וכן לשקול תוספת של מדד עוני חדש על מנת לשקף נאמנה יותר את העוני במדינת ישראל. אולי יש מקום כפי שנקבע בוועדת אלאולף לפתח מדדי עוני נוספים ומורחבים המבוססים על "הטבות בעין" של אוכלוסיות אלו.

לאור כל האמור, אף על פי שלא ניתן לקבוע מה כיוון ההשפעה של בניית סל נפרד לאוכלוסייה החרדית, בכל זאת היא חווה השתנות מחירים בעוצמות שונות מיתר האוכלוסייה בשל הרכב הסל השונה שלה, וכן שיעור העוני בקרבה אינו גבוה כפי שמשתקף במדדים הרגילים, ולכן הדיון במצבה על פי אותם פרמטרים המקובלים לשאר האוכלוסייה יוצר עיוות ומציג רק תמונה חלקית של מצבה האמיתי. יצירת מדדים מיוחדים עבורה, המתחשבים באמור לעיל, תסייע ביצירת תמונת מצב טובה יותר עבור אוכלוסייה זו. אין ספק כי ממצאים אלו חשובים ברמה הלאומית הן להטויות מדיניות והן להחלטה על יישום והשפעה של שיטות ומדדים בינלאומיים על האוכלוסייה בישראל.

כפי שצינתי בחלק המתודולוגי של העבודה, אחת המגבלות העיקריות של בניית מדד מחירים לקבוצת אוכלוסייה מובחנות היא קושי באיסוף מחירים שונה לאותה אוכלוסייה ספציפית ולראייה הספרות המחקרית בנושא מדדי מחירים לאוכלוסיות מובחנות מעלה כי המחקרים

שנעשו בעולם, וכן אלו שנעשו בארץ, מתייחסים למחירים כהומוגניים מפני שאין יכולת זיהוי של אופי הצרכן למחיר המבוקש ונעשה שימוש בהנחה ששיעור השינוי על פני שנה או תקופה ארוכה יותר של המחירים של אותם מוצרים בנקודות מכירה שונות הוא זהה ושעל פני זמן, שיעור השינוי במחירו של מוצר אינו תלוי בנקודת המכירה (ריבון, 2015).

בניסיון לחשוב כיצד ניתן לבנות מדד מחירים אופטימלי שייצג טוב יותר את שינויי המחירים שחווה האוכלוסייה החרדית ניתן לדעתי לעשות מספר דברים:

1. ניתן לקבוע מדגם של אזורים גאוגרפים מתאימים לאוכלוסייה זאת (כפי שצוין במבוא אוכלוסייה זאת נוטה לבדל את עצמה מבחינה גאוגרפית) וכן לאתר באיזה אזורים וחנויות קונה אוכלוסייה זאת ולפי זה לקבוע את מסגרת הדגימה של החנויות. לצורך בחירת המוצרים יש לאפיין את סל המוצרים המתאים לאוכלוסייה החרדית והמוצרים הללו יהיו המוצרים שיבחנו עבורם את שינויי המחירים.
 2. ניתן לבנות מדד המבוסס על רשתות מוכרות בהן המגזר החרדי קונה ומשם בלבד לאסוף את המחירים, כמובן על פי סל מאופיין של האוכלוסייה החרדית.
 3. ניתן לבנות מדד המבוסס רק על מוצרים שמאופיינים לאוכלוסייה החרדית (חבילות גדולות למשל או מוצרים בהם יש כשרות ל"מהדרין") ורק על פי השתנותם במדגם החנויות לבדוק את שינויי המחירים לאוכלוסייה זו.
- עם זאת, בניית מדד כזה (שאינו נסמך על איסוף המחירים של המדד הכללי) פחות ראויה מבחינת עלות תועלת, עלות ייצור מדד כזה היא יקרה. בנוסף יש מספר סוגיות שנדרש לעמוד עליהן ומגבלות כפי שמובאות להלן:
- א. הטיות של המדד - אומנם ישנם מספר אזורים גאוגרפים אשר מאופיינים כאזורים חרדים (כדוגמת בני ברק, מודיעין עילית וכו') אך ישנן גם שכונות חרדיות בערים אחרות בארץ שאינן מאופיינות כחרדיות ויתכן שהאוכלוסייה החרדית בהן אינה רוכשת בחנויות המיועדות לאוכלוסייה החרדית ועל כן מדד כזה לא ייצג בהכרח את כל האוכלוסייה החרדית.
 - ב. ניטרליות של המדד - מדד לאוכלוסייה ספציפית ועוד כזאת שנחשבת חלשה כמו האוכלוסייה החרדית עלול להיות חשוף להשפעה של גורמים בעלי אינטרסים ויש חשש שישתמשו בו באופן לא ראוי.
 - ג. הצדקת המדד - מדוע דווקא לאוכלוסייה החרדית? על מה ישפיע המדד הזה? האם יהיה קישור ישיר לקצבאות ביטוח לאומי? הלמ"ס תהיה חשופה לשאלות פוליטיות שאין להם מענה מתודולוגי מחקרי.

בבחינת המלצות מעשיות לאיסוף נתוני הסקר ולשיפור המתודולוגיה בו, מומלץ להמשיך ולפתח את נושא חקירת ההכנסות מגמ"חים בסקר הוצאות משק הבית. מקורות הכנסה נוספים שלא ניתן למדוד את השפעתם הם ההטבות "בעין", שיתכן שיש להם השפעה רבה על שיפור רווחתם של משקי הבית החרדים. לכן ההמלצה היא להמשיך לחקור גם את השפעתן של הטבות אלו.

שוני נוסף שקיים במדידה המקובלת בישראל הוא זה הנובע מסולם השקילות הישראלי. מעבר לסולם השקילות המקובל ב-OECD חשוב וראוי. עם זאת חשוב לראות את ההשפעה של המעבר

לסולם זה, כפי שמתבטאת בעבודה זו בהתייחס לאוכלוסייה החרדית, והשוני הבא לידי ביטוי במדד זה כלפי משקי בית גדולים.

כיווני מחקר נוספים שניתן לבדוק בהתבסס על עבודה זו הם בחינת וניתוח של אותה דרך פעולה בחישוב המדדים על אוכלוסיות חלשות נוספות כגון ערבים, קשישים וחד הוריות. בדרך זו ניתן יהיה לבחון טוב יותר ולהכיר הן את השפעת שני המדדים המרכזיים במשק על אוכלוסיות אלו והן את המעבר לסולם שקילות בינלאומי. בנוסף, ניתן לבחון את הממצאים המוצגים בעבודה זו והממצאים לגבי יתר האוכלוסיות על שנים נוספות כדי לאתר מגמה ולהעלות את רמת המובהקות של הממצאים.

לסיום, ממצאי העבודה הראו כי האוכלוסייה החרדית מושפעת משינויי המחירים במשק אך בשנה זאת לא נצפתה מגמה אחידה וחד משמעית לגבי אופי השינוי וכן ממדי העוני שלה מצטמצמים כאשר ננקטת שיטה אחרת למדידת העוני. ממצאים אלו חשובים מאוד לתכנון מדיניות עתידית ולהבנת מגבלות המדדים הכלכליים והחברתיים הנהוגים הקיימים כיום בישראל.

ביבליוגרפיה

1. גוטליב, דניאל (2007). "העוני וההתנהגות בשוק העבודה בחברה החרדית". ירושלים: מכון ון לייר.
2. גורוביץ, נורמה, וכהן-קסטרו, אילת (2004). "החרדים: תפרוסת גאוגרפית ומאפיינים דמוגרפיים, חברתיים וכלכליים של האוכלוסייה החרדית בישראל, 1996-2001", סדרת נירות עבודה, 5, הלמ"ס, ירושלים.
3. גירבי איריס, לוי גל (2000). "השסע החברתי-כלכלי בישראל". מחקר מדיניות מס' 21, המכון הישראלי לדמוקרטיה, ירושלים.
4. דהן, מומי (1998). "האוכלוסייה החרדית והרשות המקומית, חלק א', התחלקות ההכנסות בירושלים". מכון ירושלים לחקר ישראל.
5. דוח פיתוח מדדי העוני, ועדת יצחקי (2006).
6. דוח הוועדה למלחמה בעוני בישראל, ועדת אלאלוף (2014).
7. החלטת ממשלה 361, (2015).
8. הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, (1992). מדד המחירים לצרכן, פרסום טכני מספר 60.
9. כהונאי, סמי (2004). "מדידת עוני בישראל- השיטה הנוכחית ושיטות חלופיות". ירושלים: הכנסת, מרכז מחקר ומידע.
10. לוין, חגי (2009). "המגזר החרדי בישראל, העצמה תוך שילוב בתעסוקה". המועצה הלאומית לכלכלה, משרד ראש הממשלה.
11. המוסד לביטוח לאומי, ממדי העוני והפער החברתיים 2010- דוח שנתי.
12. פורטנוי, חיים. (2007). "אפיון רמת הדתיות באוכלוסייה היהודית על פי זיקה למוסדות חינוך". סדרת ניירות טכניים מס' 19, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
13. פפרמן, דניאל (2009). "החרדים בישראל, דיוקן האוכלוסייה ומאפייני תעסוקה 2002-2007". משרד התעשייה, המסחר והתעסוקה, מינהל מחקר וכלכלה.

14. פרידמן ישראלה, שאול-מנע נאווה, פוגל ניר, רומנוב דמיטרי, עמדי דן, פלדמן מרק, סחייק רות, שיפריס גוסטבו ופורטנוי חיים (2011). "שיטות מדידה ואמידת גודלה של האוכלוסייה החרדית בישראל". סדרת ניירות טכניים מס' 25, הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.
15. פרנקל אלונה, סיפר פבל ומישר יורם (2003). "הכנסה פוטנציאלית כמדד להערכת העוני בישראל". המכון למחקר כלכלי בישראל על שם מוריס פאלק, האוניברסיטה העברית בירושלים, ירושלים.
16. ריבון סיגל (2015), "אינפלציה אישית למשק הבית כיצד משפיע אזור המגורים". חטיבת המחקר, בנק ישראל, סדרת מאמרים לדין 2015.03.
17. Finkel, Yoel & Yiftach, Merav (2011). "Experimental CPI for the Elderly Population". Joint ECE/ILO Meeting on Consumer Price Indices, Geneva 1-2.
18. Stewart J. Kenneth (2008). "The experimental consumer price index for elderly Americans (CPI-E): 1982-2007. Monthly Labor Review • April 2008, 19-24.

נספחים

נספח א': מדדי עוני נוספים

בנספח זה מוצגת השוואה של תחולת העוני לפי הכנסה כלכלית לנפש סטנדרטית והכנסה פנויה לנפש סטנדרטית. השוואה זאת מאפשרת לראות הבדלים בתחולת העוני הנובעים ממקורות ההכנסה. הניתוח המוצג כאן לא הוכנס לעבודה שכן מטרת העבודה לא הייתה להראות הבדלים במעבר בין מקורות הכנסה. הוא מובא כאן להעשרה בלבד.

תחולת העוני באחוזים לפי קבוצות אוכלוסייה, 2015

הכנסה כלכלית לנפש סטנדרטית הכנסה פנויה לנפש סטנדרטית		
קו העוני	2,338	2,527
משקי בית		
כלל האוכלוסייה	27.9	19.1
חרדים	55.6	44.6
יהודים לא חרדים	20.8	11.2
נפשות		
כלל האוכלוסייה	27.1	21.7
חרדים	60.7	52.4
יהודים לא חרדים	15.2	8.9
ילדים		
כלל האוכלוסייה	32.7	30.0
חרדים	66.7	59.9
יהודים לא חרדים	12.3	8.8

ניתן לראות שתחולת העוני בקרב משקי בית, נפשות וילדים גבוהה יותר לפי ההכנסה הכלכלית בכל האוכלוסיות. תחולת העוני בקרב האוכלוסייה החרדית היא הכי גבוהה לפי שני קווי העוני.

השפעת התמיכות והמיסים הישירים על ממדי העוני

בלוח הבא מוצגות תחולות העוני לפי הגדרות הכנסה שונות, ונעשה בו פירוק של תרומות תשלומי החובה ושל תשלומי ההעברה לסוגיהם (מביטוח לאומי, ממוסדות ממשלתיים אחרים וממשקי בית) להפחתת העוני לפי ההכנסה הכלכלית בכל אחת מקבוצות האוכלוסייה. תחולת העוני לאחר תשלומי ההעברה ומיסים ישירים ירדה וכתוצאה מהם עמד שיעור משקי הבית החרדים הנחלצים מהעוני על 19.8% לעומת 46.2% במשקי הבית היהודים לא חרדים. לעומת זאת, מספר הנפשות והילדים שנחלצו מהעוני הוא נמוך יותר ועמד על 13.8% ו-10.2% בהתאמה במשקי בית חרדים בעוד שבמשקי בית יהודים לא חרדים חולצו מהעוני 41.4% מהנפשות ו-28.0% מהילדים. מכך נובע שתרומת תשלומי ההעברה והמיסים הישירים לצמצום העוני במשקי בית יהודים לא חרדים הוא גבוה יותר. כשבוחנים איזה מתשלומי ההעברה משפיע יותר ניתן לראות שהשפעה של תשלומים ממוסדות ממשלתיים ללא ביטוח לאומי הם בעלי השפעה גדולה יותר על צמצום תחולת העוני בקרב משפחות, נפשות וילדים במשקי בית חרדים לעומת השפעה של תשלומי הביטוח הלאומי אשר השפעתם גדולה יותר בצמצום תחולת העוני בקרב משקי בית יהודים לא חרדים.

תחולות העוני לפי הגדרות הכנסה שונות, ותרומית המיסוי ותשלומי ההעברה לסוגיהם להפחתת העוני, 2015

שיעורי שינוי					תחולת העוני						
לאחר העברות ממשקי בית ופרטים בלבד	לאחר תשלומים ממוסדות ממשלתיים (ללא ביטוח לאומי) בלבד	לאחר תשלומי ביטוח לאומי בלבד	לאחר תשלומי העברה בלבד	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר תשלומי העברה ומיסים ישירים	לאחר העברות ממשקי בית ופרטים בלבד	לאחר תשלומים ממוסדות ממשלתיים (ללא ביטוח לאומי) בלבד	לאחר תשלומי ביטוח לאומי בלבד	לאחר תשלומי העברה בלבד	לפני תשלומי העברה ותשלומי חובה	
משקי בית											
-2.4	-1.9	-16.1	-24.6	-31.6	19.1	27.3	27.4	23.4	21.1	27.9	כלל האוכלוסייה
-2.4	-3.2	-3.2	-13.2	-19.8	44.6	54.2	53.8	53.8	48.2	55.6	חרדים
-3.4	-2.4	-25.3	-36.6	-46.2	11.2	20.1	20.3	15.5	13.2	20.8	יהודים לא חרדים
נפשות											
-1.8	-1.1	-9.9	-15.0	-20.2	21.7	26.7	26.9	24.5	23.1	27.1	כלל האוכלוסייה
-2.1	-2.8	-1.3	-8.8	-13.8	52.4	59.5	59.0	59.9	55.4	60.7	חרדים
-3.8	-1.8	-23.4	-32.7	-41.4	8.9	14.6	14.9	11.6	10.2	15.2	יהודים לא חרדים
ילדים											
-2.3	-0.3	-1.0	-4.6	-8.5	30.0	32.0	32.7	32.4	31.2	32.7	כלל האוכלוסייה
-2.6	-1.9	0.4	-5.9	-10.2	59.9	65.0	65.4	67.0	62.8	66.7	חרדים
-7.5	-0.3	-9.5	-19.8	-28.0	8.8	11.4	12.2	11.1	9.8	12.3	יהודים לא חרדים

בדיקת הרכב ההכנסות מתשלומי העברה של משקי בית יהודים ומשקי בית חרדים מסבירה את הממצאים הללו כפי שניתן לראות בלוח הבא :

חלקם של תשלומי ההעברה השונים בסך תשלומי ההעברה לפי קבוצות אוכלוסייה, 2015

משקי בית יהודים לא חרדים	משקי בית חרדים	
20,774	12,616	הכנסה כספית ברוטו (ש"ח) - סך הכל
אחוזים		
9.8	24.0	מקצבאות ותמיכות מזה :
11.7	28.7	מוסדות ממשלתיים אחרים בארץ
11.2	20.4	משקי בית ואחרים
77.2	50.8	מהמוסד לביטוח לאומי מזה :
8.1	30.1	קצבת ילדים
51.5	21.5	קצבת זקנה

כפי שניתן לראות, תשלומי ההעברה מהווים 24.0% מההכנסה הכספית ברוטו של משקי בית חרדים לעומת 9.8% במשקי בית לא חרדים. אך כשבודקים את חלקם של סוגי תשלומי ההעברה השונים בכל משק בית ניתן לראות שבעוד שבמשקי בית יהודים לא חרדים 77.2% מתשלומי ההעברה מקורם בקצבאות הביטוח הלאומי השונות, רק 50.8% מתשלומי ההעברה במשקי בית חרדים מקורם בקצבאות הביטוח הלאומי ואילו תשלומים ממוסדות ממשלתיים ללא ביטוח לאומי מהווים 28.7% מסך תשלומי ההעברה במשקי בית חרדים לעומת 11.7% במשקי בית יהודים לא חרדים.

חלקה הכולל של הממשלה להפחתת העוני (ביטוח לאומי + מוסדות ממשלתיים אחרים) מהווה 79.5% מסך התרומה של תשלומי ההעברה לצמצום העוני של משקי בית חרדים ושל 88.9% במשקי בית יהודים לא חרדים.

Abstract

The Israeli society is characterized by heterogeneity and is constituted of diverse population groups. This is a multi-ethnic and multicultural society, a fact that defines the special character of the State of Israel.

The Jewish nation in the State of Israel can be divided into sub-populations, including the level of religious belief, and in this category the ultra-Orthodox, National-religious Jewish sub populations and the secular sub population can be categorized.

This work focuses on the ultra-Orthodox population of the State of Israel, a population that differs from the total population of the state and can be identified and estimated in a number of methods.

The study examines whether the unique characteristics of the ultra-Orthodox population affects key indices in the economy in a way that justifies the creation of a special economic index for them. As a consequence, an innovation will be presented with a calculation of a separate price index for the ultra-Orthodox population and the non ultra-Orthodox Jewish population.

Additional tests of components that are unique to the ultra-Orthodox population, such as nonprofit lending organization (Gammahs), will be taken into account.

Conclusions from the work are not always unequivocal, but in some of the issues examined there are insights and findings that are very important for planning future policies and understanding the limitations of the current economic and social indicators in Israel

Keywords: Consumer Price Index, Poverty

The Central Bureau of Statistics (CBS) encourages research based on CBS data, such as this work. Works of research of this sort are not official publications of the CBS, and therefore the opinions and conclusions expressed in these publications are those of the authors and do not necessarily represent those of the CBS.

**Published by the Central Bureau of Statistics,
66 Kanfei Nesharim St., Corner Bachi St.,
P.O.B 34525, Jerusalem 91342, Israel
Tel. 972-2-6592666; Fax: 972-2-6521340
Internet Site: www.cbs.gov.il
E-Mail: info@cbs.gov.il**

WORKING PAPER SERIES

No. 119

Consumer price index and poverty index among the ultra-Orthodox
population

Liron Sivan Sherman

JUNE 2022